

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 152 (33)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 29. juulil 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 76 Asutawa Kogu liiget.

Päewakord:

1. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek sõjaseaduse äralõpetamise asjus.

2. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek kohtute poolt tehtud surmaotsuste täitmise seismapaneku asjus.

3. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma küsimine wabariigi piiridest väljasaadetud 26 isiku tapmise kohta.

4. Wabariigi Walitsuse ettepanek Asutawa Kogu liikmete H. Kruus'i, J. Kärner'i, A. Oinas'e ja A. Anwelt-Ostra kohtuwõimude kätte väljaandmise asjus.

5. Rahaasjanduse komisjoni ettepanek juhtnööri andmise kohta Wabariigi Walitsusele eelarwe asjus.

6. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek juhtnööride andmise kohta Wabariigi Walitsusele trükikodade sekwestreerimise asjus.

7. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine läbiotsimise asjus akl. H. Kruus'i korteris.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**, pärast esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **J. Seljamaa**:

Awan Asutawa Kogu koosoleku. Päewakord on Asutawa Kogu liikmetele kätte jagatud. Ettepanek on tulnud päewakorda täiendada uue punktiga: endise peaministri ettepanek: Asutawa Kogu poolt juhtnööride andmine walitsuse üleandmise asjus. Tehakse ettepanek seda päewakorda 5. kohale asetada. Soowib keegi päewakorra muutmise kohta sõna wõtta?

J. Piiskar (is.): Päewakorra lõppu on paigutatud 7-da punktina Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine läbiotsimise asjus Asutawa Kogu liikme Kruus'i korteris. Teen ettepaneku seda punkti esimesena päewakorra le wõtta. Põhjendan oma ettepanekut sellega, et see wõrdlemisi tähtis punkt on, mida mitte edasi lükata ei wõi. Nagu näha, on tänane päewakord pikk ja mõni küsimus wõib tekitada kestwaid waidlusi, nõnda et arwata wõib, et teda läbi wõtta ei jõua. 7-dat punkti ei wõi aga kuidagi edasi lükata; teised punktid ei ole aga mitte nõnda tähtsad, kui punkt 7-mes, nõnda et teised lõpupoolsed punktid ennem täna arutamata wõiksid jääda, kui kõneallose küsimus. Teen ettepaneku seda punkti esimesena päewakorda panna.

Juhataja **J. Seljamaa**: Rhs. Piiskar'i poolt on ettepanek tehtud punkt 7-dat esimesena päewakorda wõtta. Endise peaministri poolt on ettepanek tulnud päewakorda täiendada uue punktiga, nimelt: Asutawa Kogu poolt juhtnööride andmine walitsuse üleandmise asjus. Panen hääletamisele esimesena rahwaesitaja Piiskar'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Panen hääletamisele endise peaministri ettepaneku. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Nõnda on esimene päewakorra-punkt Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine läbiotsimise asjus Asutawa Kogu liikme H. Kruus'i korteris. Sekretäär kannab arupärimise ette.

2. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine akl. H. Kruus'i korteri läbiotsimise asjus. Sekretäär **A. Jürman** (loeb): „Eesti Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt.

Läinud laupäewal, 24. juulil, umbes kell 11 homm. tungisid wiis politseinikku Asutawa Kogu liikme Hans Kruus'i kor-

terisse tema kodunt äraolekul, panid seal toime üle 3 tunni kestva läbiotsimise ja wiisid ära kirjawahetuse, hulga raamatuid, broshüüre, ajalehti, käsikirju ja muid mitmesuguseid paberid ilma kaasa wõetawate asjade nimestikku walmistamata. Kui korteriperenaine politseinikude tähelepanu juhtis selle peale, et nad tungiwad Asutawa Kogu liikme korterisse, siis wastasid nad, et neil olla ülemuse käsk korter läbi otsida, muuga ei olla neil asja. Sellejuures ei näidatud aga perenaise nõudmise peale mingit orderit ette ega nimetatud ülemust, kelle käsul läbiotsimist toimetati. Läbiotsimise lõpul sunniti korteriperenaine alla kirjutama mingisugusele paberile, mis öeldi olewat läbiotsimise protokoll, kuid ei sisaldanud üksikasjalikke andmeid ei läbiotsimise ega ärawiidadawate asjade kohta, mispärast paistab, nagu oleks teadlikult tahetud wõimatuks teha pärast kindlaks teha, mis tõepoolest läbiotsimisel leiti ja mis kaasa wõeti.

Sellest politsei jultunust omawoliaktist teatas Asutawa Kogu liige Piiskar kirjalikult Asutawa Kogu juhatusesele, paludes juhatust tarwilikke samme astuda Kruus'i korterist ärawiidadawate asjade tagasitoomiseks, süüdlaste wastutusele wõtmiseks ja Asutawa Kogu liikmete korterini isikupuutumata kindlustamiseks üldse.

See märgukiri on saadetud, nagu Asutawa Kogu väljaläinud kirjade raamatust näha, 26. juulil s. a. Wabariigi Walitsusele. Senni ei ole aga akl. Kruus'i ärawiidadawate asjade tagasitoomiseks, süüdlaste wastutusele wõtmiseks midagi kuulda olnud. Jääb mulje, nagu oleks politsei talitanud walitsuse teadmisel ja nõusolekul wõi otse walitsuse näpunäidetel.

Eeltoodut arwesse wõttes ja silmas pidades, et kirjeldatud omawoliakt on Eesti wabariigi walitsemise ajutise korra § 20. kõige jämedam rikkumine, paneme Asutawale Kogule ette — pöörduda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on walitsusel teada, kelle korraldusel ja kelle poolt pandi toime 24. juulil s. a. Asutawa Kogu liikme Hans Kruus'i korteris läbiotsimine ja wiidi ära kirjawahetuš, hulk ajalehti, raamatuid, broshüüre, käsikirju jne.?

2. Mis kawatseb walitsus teha Hans Kruus'i waranduse tagasitoomiseks, süüd-

laste wastutusele wõtmiseks ja Asutawa Kogu liikmete korteri- ja isikupuutumata kindlustamiseks?

Selle arupärimise palume Asutawa Kogu 28. juuli koosoleku päewakorda wõtta.

Paneme ette see arupärimine wastu wõtta, rutuliseks tunnistada ja walitsust kohustada wastama enne Asutawa Kogu istungite waheaega, kui niisugune waheaeg peaks määratama.

Tallinn, Toompeal, 28. juulil 1920. a. (allkirjad) J. Piiskar, J. Kärner, A. Janson."

J. Piiskar (is.): Küsimuse faktiline külg on arupärimise ettelugemise läbi selgitatud, mina tahtsin peatada mõnede üksikasjade juures. Et meil isiku ja korteripuutumata tegelikult kuidagi kuigi kõrgelt ei hinnata, et iseäranis maal üksikud politsei wõimud ja tihti ka politsei wõimude nime ja kätte all isegi kõrwalised isikud korterisse sisse tungiwad ja läbiotsimise nime all sealt teatawatel kordadel asju kaasa wõtawad, selle kohta on siit ja sealt teateid tulnud. Et aga asi niikaugele wõiks minna, et tungitakse isiku korterisse, kelle korteripuutumata on kindlustatud otsekohe Eesti wabariigi walitsemise ajutises korras, teise sõnaga meie ajutise põhiseadusega, kus § 20. selgesti ütleb, et Asutawa Kogu liikme korterit wõib läbi otsida ja Asutawa Kogu liikmeid arreteerida ainult Asutawa Kogu loaga, wõi Asutawa Kogu waheaegadel seadusandliku delegatsiooni loaga, sest omal ajal oli kawatus, et seadusandlik delegatsioon pidi Asutawa Kogu istungite waheaegadel tema aset täitma. Pärast aga astus selle asemele, nagu teada, § 12-a. Praegusel korral ei ole Asutawal Kogul waheaeg, jäeti ainult eelmisel koosolekul järgmise koosoleku aeg juhatuse määrata. Sellepärast ei saa seda waheaega waadata, kui Asutawa Kogu istungite waheaega, nii et isegi § 12-a makswusel ei olnud, ja walitsus ei oleks wõinud Asutawa Kogu liikme korteris läbiotsimist toime panna lasta. Nii on see omawoliakt, mis politsei poolt toime pandud, meie ajutist põhiseadust — ma toonitan seda iseäranis — rikkunud. Kuid wähe sellest: politsei tungib korterisse sisse, kui korteriomaniikki koduski ei ole, waatamata selle peale, et isegi Wene tsaari ajal politsei ootas teatawa aja, kunni korteriomaniikki koju tuli. Pean ütleva, et politsei minugi ukse taga ligikorda 24

tundi oodanud on minu kojutulekut ja oma woliga ei läinud tema mitte korterisse.

Siis edasi. Ei ole politseil õieti mingisugust korraldust olnud ette näidata perenaise küsimise peale, ei näidatud orderit ette, waid öeldi, et toimetatakse ülemuse käsul. Kuid missuguse ülemuse käsul, seda ei peetud mitte tarwilikuks öelda. Minul aga on andmed, et politseil üldse orderit ei olnud. Wõib olla, ei olnud kindlat käskugi, waid ta toimetaskas enese algatusel wõi kellegi suusõnalisel korraldusel, kusjuures aga wõimatu on kindlaks teha, kes asja algataja oli ja kelle peale wastutus langeb.

Siis edasi. Kui läbiotsimine toime pannakse, siis peaks tehtama harilik protokoll, mis näitab, mis on leitud ja mida mitte ei ole leitud. Niisama kui mingisugused asjad kaasa wõetakse, siis oli wana weneaegne politseigi juba kaunis piinlik, et need asjad, isegi teatawad lehekused, millel mingisugust wäärtust ei olnud, protokolleeriti ja nimestik walmistati. Siin ei ole seda aga mitte tehtud. On ainult öeldud, et ära on wiidud raamatud, ajalehed, broshüürid, käsikirju, kirjawahetust jne. Kui palju ja mis nimelt, selle kohta ei ole kahjuks protokollis teateid. Mina ei ole kahjuks protokollis näinud, aga vähemalt korteriperenaine, kes protokollile alla kirjutas, ütleb, et nimestikku pole olnud, niisama ei ole ka korteriperenaise kätte. keda läbiotsimise juurde kutsuti, mingisugust nimekirja ei jäetud, — ja ma kardan wäga, et tulewikus on õige raske kindlaks teha, mis korterist ära wiidi, wõi mida mitte ei wiidud ja sellel woiwad asja käigu peale õige kahtlased tagajärjed olla. Ühelt poolt sellepärast, et ei ole wõimalik kindlaks teha, missugust warandust pärast politseilt tagasi nõuda, ja nii on raamatutest, iseäranis wäljamaa kirjandusest, mis praegusel ajal õieti hinnas on ja mida kaasa on wõetud, raske kindlaks teha, kui palju õieti kaasa on wõetud. Kui teataw osa kaduma läheb, nagu meie tihti teame, iseäranis wiinawabrikute juures, kus konfiskeeritakse nõud wiinaga, kuid wiin aurab ära, — mispärast sugugi ime ei ole, kui ühed wõi teised asjad, näiteks raamatud samuti „ära aurawad“. Niisuguseid juhtumisi on ette tulnud, ja mingisuguseid kindlustusi nende wastu praegusel korral ei

ole. Peale selle ei ole kindlustust, et selle materjaali hulka, mis seal pakki seoti, ei satu asjad, mida mitte korteris ei olnud, selleks, et protsesse teha, et asjale wärwi anda. Protokollis on öeldud, vähemalt korteriperenaine ütleb, et on ära wõetud proklamatsioone. Ei ole aga öeldud, kui palju neid oli ja missuguseid, ei ole neid näidatud peale ühe keskelt katkitõmmatud lehekese, mis pakis kuidagi peal on olnud. See on wõetud ja näidatud, „kui Teie enne pole näinud“. Öeldud on, et kaasa on wõetud lendlehti, ja kes kindlustab seda, et politsei, kas wõi arwesse wõttes seda, et tema tegevuse peale pärast arwustawalt waadatakse, wõi, wõib olla, wastutusele tahetakse wõtta, ei hakka ise protsessi tegema, ei hakka protsessile wärwi andma, olewast tagawarast sinna uusi asju sisse põimides.

Igatahes näitab see ainult korraldamata omawoliakti ja muud midagi. Kui ma saatsin märgukirja Asutawa Kogu juhatusele, mis edasi toimetati walitsusele, siis on walitsus selle peale wastuse andnud, — vähemalt ma eile nägin niisugust kantseleis, mulle ei ole sellest weel teatatud, — nagu oleks läbiotsimine olnud „Töö ja Wõitluse“ kontoris.

Wäide, nagu ei oleks läbiotsimine mitte akl. Kruus'i korteris toime pandud, waid „Töö ja Wõitluse“ kontori ruumides, on põhjendamatu. Mul ei tarwitse selle juures pikemalt peatada, konstateerin ainult seda, et Hans Kruus elab Falks-pargi tän. nr. 2 kort. 12, ja „Töö ja Wõitluse“ kontor asub Wäike-Pärnu maanteeel karskusselts „Walwaja“ ruumes. Siin peaks wahe olema, mida isegi Eesti politsei nägema peaks.

Edasi. Kui politsei püüab tõendada, et tema läbiotsimist toimetaskas „Töö ja Wõitluse“ kontoris, siis jääb arusaamatuks, miks politsei enne püüdis kindlaks teha, kes selles korteris elab, küsides, kas seal korteris elab ainult Hans Kruus, kas warandus, mis seal on, Hans Kruus'i warandus jne. Neid küsimisi on ette pandud ja politsei on saanud wastused, kategooriliselt selged wastused, et korteris elab ainult akl. Kruus ja mitte keegi teine, ja warandus, mis korteris, on akl. Kruus'i warandus. Need asjaolud on politseile enne läbiotsimist selgeks tehtud, kuid selle peale waatamata on läbiotsimine ette wõetud. Ja nagu ma juba tähendasin, on ära wiidud Hans Kruus'i

isiklikku warandust, isiklikku kirjawahestust ja isiklikke raamatuid, broshüüre. Nende asjade hulgas on ära wiidud muuseas ka meie erakonna keskkomitee paberid ja raamatud, mida ei saa kuidagi siduda ei „Töö ja Wõitlusega“, ei ka Hans Kruus'iga, mis olid lihtsalt Hans Kruus'i korteris sellepärast, et erakonna sekretäär töötas seal korteri puudusel. Siis on weel ära wiidud meie erakonna Asutawa Kogu rühma paberid ja mitu niisugust dokumenti, mis Asutawa Kogu rühmale olid saadetud ja otsekohe Asutawa Kogu rühma aadressi kandsid.

Kui tahetakse kõiki seda siduda kontoriga, mis asus hoopis teises linnaserwas, siis saab sellega toime jällegi ainult wabariigi politsei. Need asjaolud ei jäta mingisugust kahtlust, et siin on tegemist eestkätt Asutawa Kogu liikme korterisse sissetungimisega ja Asutawa Kogu liikme korteri läbiotsimisega ja lõpuks Asutawa Kogu liikme waranduse ärawiimisega politsei poolt. Edasi imestab mind see asjaolu, et Wabariigi Walitsus, wõi wabariigi prokuratuur, kes vähemalt peaks seaduste täitmiste ja rikkumiste järele walwama, et seda ette ei tule, need senni nähtawasti ei ole mingisuguseid samme selles asjas ette wõtnud ja minule isiklikult, kui selle küsimuse algatajale, ei ole praeguse momendini midagi teada, kuigi läbiotsimine sündis 24., see on, warsti juba nädal tagasi. Sellest kõigest jääb meie rühmal mulje, nagu ei oleks siin tegemist ainult politsei omawoliga, waid teatawa inspiratsiooniga walitsuse poolt. Seda arwama sunnib muuseas ka üks kõrwaline asjaolu, mis wõib ju juhuslik olla, aga wäga iseloomulik; nimelt teatab praeguse peaministri wõi tema erakonna leht „Postimees“, et walitsus olla otsustanud „Töö ja Wõitluse“ kinni panna. Ametlikult on otsus küll rahukogu otsus, kuid mind huwitaks siiski küsimus, kas on siin tegemist walitsuse inspiratsiooniga wõi mitte. Silmas pidades, et walitsus ei ole selle omawoli kõrwaldamiseks abinõusid tarwitusele wõtnud, olen sunnitud arwama, et see niiviisi on. Kui läbiotsimine toime pandi ja leht kinni pandi, siis pidi sellega ühenduses olema loomulikult mingisugune kuritöö, mispärast seda tehti; on ju ometi teataw kord ette nähtud, millal leht kinni pannakse, kuid ma pean aga konstateerima seda, et ajaleht „Töö ja Wõitluse“ kinnipaneku otsus on tehtud rahukogu

poolt 23., see on, läinud reedel, homme nädal tagasi. Mind kuulati selles asjas üle 27., see tähendab, mitu päewa pärast seda. Kui peale wormaalsete küsimuste jutt kaldus selle peale, milles seisab siis õieti süütegu, mispärast siis toimetaja wastutusele wõetakse jne., siis teatas tähtsamate asjade kohtu-uuriija — mina kahjuks tema nime ei tea, kuid see ei ole ka tähtis. (Hüüe keskelt: Kotkas.) Tähendatakse Kotkas, wõib olla, et temale on saadetud kätte „Töö ja Wõitluse“ numbrid, kuid senni ei ole saanud neid lugeda, ja kui ta need jõuab läbi lugeda, eks siis selgu, milles süüdistatakse. Tähendab rohkem kui pool nädalat pärast otsust, et leht kinni pannakse, ei ole absoluut mingisugust süüdistust ette panna, kuid kui wastutusele wõetakse, siis peab olema selleks ikkagi mingisugune kuritegu, miks uurimist alatakse. (Wahelhüüe: Ega uurija ei süüdistata.) Protsess alati minu wastu, aga mitte Teie wastu, härra Päts: Mingisugune alus peab ometi olema, mispärast ta kellegi kolmanda wastu ei awatud ja seda alust ei teatud öelda, wastus oli ainult see, et kui ma lehed läbi loen, siis loodetawasti leian, mille põhjal süüdistada.

Waadake, niisugused on üksikud juoned, mis kõnealuse fakti kaasas käiwad, ja siin tekib nüüd minule terve rida küsimusi ja kõigepealt selle kohta, et kui meil kaitsepolitsei, see kuulus „Ohranka“ wõib nii oma pea järele talitada, siis on küsitaw, missuguses riigis meie elame. Kas elame otsekohe kaitsepolitsei riigis? Kui see nii on, mispärast siis weel loodakse lahingut erakondade wahel, miks weel koosolekuid peetakse, walitsust moodustatakse, kui on juba mingisugune teine wõim, mis riiki walitseb. Kui see wõim makswatest seadustest üle minna wõib, siis peab tahes wõi tahtmata selle järelduse tegema, et õieti kõik wõim tema käes on. Kõiki neid asjaolusid silmas pidades ja arwesse wõttes, et see küsimus iseenesest kiire on, et siin wõidakse jälgi segada, siin wõidakse teatawat wärwi tagant järele sündmustele anda, ja et neid samu abinõusid wõidakse tarwitusele wõtta järgmistel päewadel teiste Asutawa Kogu liikmete wastu, niihästi läbiotsimise, kui ka arreteerimise mõttes paneme ette seda arupärimist kiireks tunnistada, et juba kiires korras selles keerdküsimuses selgust muretseda,

sest wastasel korral ei wõi ükski Asutawa Kogu liige julge olla, iseäranis opositsiooni rühmadest, et nendel weel võimalus on järgmisele Asutawa Kogu koosolekule ilmuda ja selle töödest osa wõtta. Selles mõttes peaksid just enamuserakonnad selle seaduse rikkumises oma seisukoha selgesti välja ütleva. Ei tee enamuserakonnad seda mitte, siis wõib sellest järeldada, et siin ei ole tegemist mitte ainult politsei omawolilise algatusega, waid on wägiwallaga opositsiooni vastu, on tegemist teatawa poliitilise surweabinõuga. Tahaks siiski loota, et see arupärimine vastu wõetakse ja rutuliseks tunnistatakse.

Juhataja J. Seljamaa: Et arupärimine sisse on antud, tunnistab see, et ta eile Asutawa Kogu päewakorras oli. Kas teda aga Asutawas Kogus vastu wõtta wõi mitte, selle kohta on sõna palunud rahwaesitaja Tõnisson.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Meil on pealiskaudu waadates tõesti wäga tõsise asjaga tegemist, sest arupärijad seletawad, et on rikutud Asutawa Kogu liikme korteripuutumatus. Kui see tõesti nii oleks, siis ei wõiks kahtlust selle kohta olla, et esimest võimalust peab tarwitama selleks, et walitsust sundida täielikku seletust andma, sest see on kaugeleulatawa tähendusega süüdistus. Õnneks wõin mina aga kinnitada, et lugu mitte nii tõsine ei ole. Juba siis, kui kuulda oli, et Asutawa Kogu iseisewa sotsialistliku tööliste partei esitajad arupärimisega esinewad ja Asutawa Kogu juhatus sellekohane küsimine ette on pandud, kuulasin mina kohe järele, kuidas sellega lugu on ja seal selgus, et läbiotsimine toime on pandud kohtu määruse järele „Töö ja Wõitluse“ toimetuse ruumides Falkspargi uulitsal, nõnda nagu see „Töö ja Wõitluse“ enese pealt on maha kirjutatud. „Töö ja Wõitluse“ enese trükitud seletuse järele asuwad tema toimetuse ruumid Falkspargi uulitsal, et seal ka akl. Kruus elab, see ei wõi siis mitte takistuseks olla lehe toimetuseruumide läbiotsimise juures, lehe, mille vastu tõsiselt süüdistused olemas on ja süüdistused on tõsised. Kui teie kõik selle materjaali kätte saate, siis teie imestate, mis neil võimalik on ära teha. Ma toon ainult ühe asja siin ette. Asutawa Kogu kinnisel koosolekul arutati Eesti rahwawäe kulude eelarwet. Kuid kõik andmed,

mis seal ette olid toodud, pidid sügawasse saladusse jääma, et keegi neist ei pidanud teadma, et see ka mitte meie waenlasteni ei ulataks, ja need teated olid seal kõik maha kirjutatud korralikus graafilises ülewaates ja oli ära kirju olemas, mis kahtlemata mitte toimetuse tarwitada poleks jäänud. Sellest seisukohast arwan mina, et kui kohus mitte seda läbiotsimist ei oleks toime pannud, siis oleks pidanud Wabariigi Walitsus seda tegema, et niisugustele pesadele jälgile saada, sest kui Eesti wabariigi vastu niisuguseid wahendid wõitluseks tarwitatakse, mispärast peab see karistamata jääma. Aga ka teist wäga huwitawat materjaali on sealt leitud, mis aga erapooletu kohus otsustama saab, ei mitte walitsuse surwe ega mõju all, waid oma südametundinise ja seaduslikkuse järele ja siis kui aeg on, kuuleme sellest lähemalt. Asutawa Kogu liige Piiskar juhtis siin ühe teise aadressi peale tähelepanu, kus oleks wõidud läbiotsimist toimetada, ja see on „Töö ja Wõitluse“ kontoriskuski teises linnaosas, wist „Wõitleja“ ruumides, selle peale on mul rahuldamiseks öelda, et ka seal on läbi otsitud ja ka wäga huwitawat materjaali leitud. (Üldine naer.) Oleks weel üksikuid asju õiendada, mis rahwaesitaja Piiskar ette tõi, aga see kõik tuleb ju edaspidi arutamisele, kui walitsusele võimalus antakse täieliku materjaliga esineda. Siin aga arupärimist ses mõttes rutuliseks tunnistada, et mingisugust tähtpäewa ära määrata, see oleks wõimatu. Kui kohus juba nii ruttu töötab, et 23. juulil pandi „Töö ja Wõitluse“ ruumides läbiotsimine toime ja 27. wõidi juba tunnistajaid üle kuulata, siis on see juba ükskord kiire küll ja kui „Postimees“ eksib, siis pean ma teatama, et siin telefoniga tegemist on ja seal ei saa ju kõiki sõnu nii jõhwi pealt ära kuulata ja ajaleheteade ei ole mitte põhjuseks, nagu oleks walitsus selle läbiotsimise toime pannud, aga mitte kohus. Kui juba 27. juulil tähtsamate asjade kohtu-uurija tunnistajaid üle kuulab, siis on see minu arwates wäga kiire kohtu talitus, et juba siis tähtsamate asjade kohtu-uurija materjaali kõik läbi lugenud on, see wõib ainult selle meelest kiire olla, kes kohtu-uurimise käiku ja kohtu-uurija kohustusi ei tunne ja ei ole küllalt kohtu-uurijal õigus niisugust seletust anda, nagu siin rahwaesitaja Piiskar on oodanud ja selle-

pärast arwan mina, et siin pikemat seletust tarwis anda ei ole, ainult seda pean ma ütleva, et kui kohus asja juures on, siis seal mingisugust tähtaega määrata ega kiirustamist peale suruda ei saa. Mis aga sellesse puutub, et siin politsei mõndasugust lendlehte üles lugema ei ole hakanud wõi ei saanud hakata, selleks wõib ju selgitust saada politseiesitajate poolt.

K. Ast (sd.): Meie fraktsioon ei ole seda küsimust saanud läbi arutada, ja sellepärast ei saa ma rühma seisukohta awaldada ja wõin ainult oma isiklikke arvamisi ette tuues oletada, et need enam-wähem meie rühma seisukohaga kooskõlas on. Kui lugu tõesti nii oleks sündinud, nagu arupärija oma ettekandes kirjeldab, siis loeksime meie seda kõige pöörasemaks ja kõige lubamatumaks rikumiseks, mis lausa meie riikliku julgeoleku temalt wõiks ära riisuda. Meie tahaksime loota, et lugu mitte nii halb ei ole, kui arupärija kirjeldab. Pean ütleva, et härra peaminister, ma ei tea praegu mitte, kuidas öelda, kas peaminister, wõi endine peaminister, ühte ja teist nähtawasti tähtsat ette tõi, kuid see ei rahulda mind sedawõrd, et mingisugused tumedad punktid selles küsimuses järele ei jääks. Arupärimise esimene allakirjutaja akl. Piiskar, seletas siin iseäraliku rõhuga ja wõidurõõmuga, et waadake mispärast just läbiotsimine korraldati Hans Kruus'i korteris, kuna „Töö ja Wõitluse“ talitus pidada asuma „Walwaja“ ruumides. Pärnu maanteel nr. 31, nagu seda lehe pealkirjas meie loeme. Selle järele kõneles akl. Tõnisson omakord iseäralikult rõhutades, et läbiotsimine on toimetatud just „Töö ja Wõitluse“ toimetuses, Falkspargi uul. ja need ruumid olewat ka ühtlasi akl. Kruus'i elamisruumeks. Aga kas annab nüüd politseile wõi kohtuwõimudele õigust tungida niisugusesse korterisse mingisugune ajalehe annonce? Kas üldse on sellega öeldud, et nendes ruumides asub ajalehetoimetuse? Kas tarwitab niisugune ajakiri toimetust? (W a h e l h ü ü e: E g a t a k u u p e a l o l e !) See lehekene ilmub kord nädalas ja minu teada niisuguse lehe jaoks ei ole tarwis mingisugust ametlikku toimetust. Oma kauaaegse kirjaniiku kogemuse põhjal wõin öelda, et niisugust lehte wõiks toimetada põlwe otas. Olen suuremaid lehti ilma mingisuguse toimetusest wälja andnud, ilma et

toimetuse korter ära oleks märgitud muuks otstarbeks, kui sissetulewate kirjade wastuwõtmiseks, kuhu lehe kirja saatjad oma teateid wõiksid adresseerida. Kujutage ette: minul on politseiagendina kohuseks tehtud läbiotsimist „Töö ja Wõitluse“ toimetuses korda panna. Mulle anti ka aadress. Ilmun selle maja ette ja leian, et seal mingisugust wäljapaistwat märkust toimetuse olemasolu kohta ei ole. Kõlistan ülesantud korteri numbrisse ka küsimise peale, kas siin asub ajalehetoimetuse wastatakse, et ei mitte, waid siin on Asutawa Kogu liikme korter. Mina leian, et politseiagendina mulle mitte selge ei ole, kas asub seal toimetuse wõi mitte, ja kui öeldakse, et seal on Asutawa Kogu liikme korter, siis, austades neid määrusi, mis ajutise walitsemise korras ette nähtud ja austades wabariigi walitsemise õiguslikku korda, ei oleks politsei mitte tohtinud ilma lähema asjaolu selgitamata läbiotsimist toime panna, kui seal ka politseiagendi teadmise järele põrgu lahti oleks olnud. Mina isiklikult ei kahtle palju nende teadete üle, mida ette on kandnud härra Tõnisson. Muidugi, mina ei usu ka mitte seda, et Asutawa Kogu liige Kruus oleks mingisuguste proklamatsioonide laialilaotamisega tegemises olnud, see oleks temale liiga wäike amet ja ma ei usu üldse, et iseseiswad sotsialistid oleksid kommunistlikke lendlehti laiali laotanud, milles neid endid wäga põhjalikult söimataks. Et aga läbiotsimisel politsei wäga huwitawaid andmeid sellest korterist leida wõis, seda wõimalust wõib oletada. Kuid hoolimata kõigest sellest, kuiwõrd politseid ka see korter oleks huwitanud, igatahes ajutise walitsemise korra wastu ei oleks nad mitte pidanud julgema wälja astuda, ja mina arwan, et selles küsimuses on terve rida sarnaseid tumedaid punkte, mille lähem selgitamine tarwilik meie riikliku kaitse ja julgeoleku mõttes ja sellepärast hääletan mina isiklikult arupärimise wastuwõtmise poolt ja arwan, et meie fraktsioon seda ka toetab, et selles asjas tingimata lähem uurimine saaks ette wõetud ja kui seal selgub, et politseiwõimud eksinud on, et politseiwõimud omawoliliselt mõnes lahises ajalehetoimetuses ei ole mitte läbiotsimist toime pannud, waid Asutawa Kogu liikme korteris, ilma sellekohase lubata, siis peawad seadusest üleastujad,

ükskõik kes nemad ei oleks, wastawa karistuse kandma.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Ma wõin täiendades akl. Ast'i seletuste puhul juurde lisada, et akl. Kruus'i ei olnud Tallinnas ülepea mitte leida sel ajal, ja korteriperenaine on seletanud, wõi tema seletusest on nii aru saadud, et tema on härra Kruus'i politseis wälja lasknud kirjutada, nõnda et sedawiisi küsitaw wõis olla see seisukord, kas see ülepea härra Kruus'i korter on. Teiselt poolt oli aga selge, et see toimetuse korter oli. Kui politseil oleks ülesandeks olnud wõimalikult mitte läbiotsimist toime panna, waid põhjusi leida, kuidas läbiotsimisest mööda pääseda, siis oleksid need seletused küll õiged ja arusaadawad, mis härra Ast ette tõi, aga kui politseil oli kohtu käsk läbiotsimist „Töö ja Wõitluse“ toimetuses toime panna ja kui politsei ei oleks seda mitte teinud, oleks politsei otsekohe seaduslikule wastutusele wõetud. Kui ta seda käsku ei oleks täitnud ka selle oletusega, et wõib olla on see selle pealegi waatamata, et härra Kruus korterist wälja on kirjutatud, siiski tema päralt, siis ei oleks küll see mitte wõinud olla mingiks põhjuseks. Mis aga muidu sellesse puutub, et „Töö ja Wõitlusel“ üldse toimetust ei olegi, siis on tegelikkude tagajärgedega näidatud, et seal oli toimetuse materjaale selles ruumis, järelikult on see toimetuse korter olnud, ja on siis ka täielik põhjus ja kohus politseil olnud seal ruumis, kui toimetuse ruumis, läbiotsimist toime panna.

J. Piiskar (is.): Ma pean walituse esitaja seletuse peale mõned faktilised õiendused tegema. Kõigepealt ma juhin härra Tõnisson'i tähelpanu selle peale, et tema enese resolutsioon teatava paberi nurgal, mis wististi Asutawa Kogu kantseleis on, ütleb, et on läbi otsitud „Töö ja Wõitluse“ kontor. Seda wõib igatahes Asutawa Kogu kantseleist tuua ja selle üle selgusele jõuda. „Töö ja Wõitluse“ kontor asub aga „Walwas“ (J. Tõnisson, rhw.): Siis on see trükiwigiga.) Ei ole, see on käega kirjutatud. Mis nüüd sellesse puutub, et lehe juures toimetuse peab olema, siis on seda küsimust minu eelkõneleja rahwaesitaja Ast pikemalt käsitanud. Mina ei arwa seda tarwis olewat korrata. Ma juhin aga tähelpanu selle

peale. mis rahwaesitaja Tõnisson ütles, et läbiotsimise tagajärjed näitasid, et Kruus'i korteris toimetuse materjaali leiti. Politsei wõiks terwe rea läbiotsimisi toime panna ja ta leiaks weel toimetuse materjaali, näiteks minu taskus on ka toimetuse materjaali, siis, wõib olla, on seda ka teiste toimetuse liikmete juures. Lehte ei saa toimetada üks inimene, peab olema kaastöötajad, ja kui need toimetusele midagi kirjutawad, siis on see toimetuse materjaal. Nii ei wõi see tõenduseks olla, et korter, kus toimetuse materjaali leiti, juba ajalehetoimetuse on. Mis nüüd puutub sellesse, nagu oleks seal korterist akl. Kruus juba wälja kirjutatud, siis wõib seda politseist järele waadata, ja politsei oleks pidanud seda tegema ja oleks näinud, et Hans Kruus korterist wälja kirjutatud ei ole. Ja kuigi ta oleks wälja kirjutatud, siis oleks see sündinud teadaandena ajutise kodust äraoleku kohta, sest korteriomannikkudel on käsk, et kui keegi juba kolmeks päewaks korterist lahku, siis peab sellest politseisse teatama. Wäljakirjutus oleks wõinud ainult niisugune olla. Muud mitte midagi rohkem. Et siin tegemist ei ole mitte toimetuse läbiotsimisega, waid Hans Kruus'i korteri läbiotsimisega, selgub sellest, nagu ma enne juba rõhutasin, et politsei on küsinud: kelle korter see on ja kas kõik warandus, mis korteris, on Hans Kruus'i oma ja wastuseks saanud, et korter Hans Kruus'i oma on ja ka warandus tema. Ja ma pean weel ütleva, et seal oli üks summadan, mis oli tema tuttawa oma. Kui selle kohta selgusele oli saadud, et see Kruus'i oma ei ole, siis jäeti see läbi otsimata. Kuid teised asjad, mille kohta öeldi, et need Hans Kruus'i omad on, nuhiti läbi ja seal wõeti teatav osa kaasa. Nii ei otsitud siis mitte toimetust läbi, waid Asutawa Kogu liikme Kruus'i korter. Mis nüüd puutub sellesse, et seal mõned lendlehed leiti ja kaasa wõeti, siis arwan ma, et härra Tõnisson'i korteris ehk on ka mõned lendlehed, kuid kas teda sellepärast süüdistatakse, seda ma ei usu, kuid selle juures ma ei peata. Mis aga puutub rasketesse materjaalidesse, mida härra Tõnisson'i ütelse järele seal toimetuse leitud on, siis tahaksin ma näha protokollid, kus on öeldud, missugused materjaalid nimelt on leitud. Ma kahtlen wäga, nagu ma seda juba omas esimeses kõnes rõhutasin, et kas siin mitte teatud protsessi tegema ei hakata.

ja kas on seal ainult see materjaal, mis härra Kruus'i, kui Asutawa Kogu liikme korterist leiti. (J. Tõnisson, rhw.: Kingissepp'a käsikiri on seal.) Kingissepp ei olnud Asutawa Kogu kinnisel koosolekul ja ei wõi tema poolt mingisuguseid tabelid olla. Nii palju selle kohta. Mis aga sellesse puutub, et seal teatawad andmed Asutawa Kogu kinnisel koosoleku kohta olid, siis peab tähendama, et see oli rühmajuhi korter ja Asutawa Kogu kinnisel koosolekul oli sõjaministeeriumi eelarwe arutusel ja härra Tõnisson'ilgi ei wõiks teadmata olla, et sellel puhul anti igale Asutawa Kogu rühmale üks eksemplar sellest eelarwest kätte. Ja kus pidid siis need andmed olema ja materjaalid hoitama, kui mitte rühmajuhi korteris. Hans Kruus, kui rühmajuhit, walmistas eelarwe arutamise puhuks kõnet, et walitsuse eelarwet üldiselt arwustada. Mina ei tea, missuguseid materjaale tema seal käsitada tahtis, kuid ma tean, et temal oli kõne selleks ajaks walmis töötatud ja walmis kirjutatud. Et aga seda küsimust arutati teatawates iseäralikkudes oludes, siis ei pidanud meie rühm üldse tarwilikuks esineda ja kõne jäi tarwitamata. Kui see kõne leiti akl. korteris ja ära wõeti ühes materjaalidega, siis konstateerib see seda, et teatawatelt Asutawa Kogu liikmetelt tahetakse ära wõtta nende otsekoheste kohuste täitmise wõimalus. Akl. ei tohi mingisuguseid materjaale pidada, et seisukorrast ülewaadet saada. Et sarnaseid asju leiti, siis tähendab see weel kord, et ei otsitud mitte toimetusrume. waid otsiti läbi just akl. Hans Kruus'i korter. Mis puutub ära kirjadesse, siis ei ole neid ära kirju näidatud ega läbiotsimisel protokolleeritud. Tõuseb küsimus, kus kohal ja millal need ära kirjad on tehtud. (J. Tõnisson, rhw.: Käekirjad näitawad.) Protokollis ei ole nende ära kirjade kohta mingisuguseid teateid, kas neid on leitud ja kui palju neid on ära wõetud. Et läbiotsimist on toimetatud iseäralikkudes tingimistes, mis igasugustele wõimalustele maad annab, siis teeb see selle küsimuse iseäranis põnewaks. Siin on toimetatud sihilikult ja tagamõttega.

Juhataja **J. Seljamaa**: Kõneleja nimekiri on otsas. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühm on ette pannud pöörata Wa-

bariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega: 1) Kas on walitsusel teada, kelle korraldusel ja kelle poolt pandi toime 24. juulil s. a. Asutawa Kogu liikme H. Kruus'i korteris läbiotsimine ja wiidi ära kirjawahetus, hulk ajalehti, raamatuid, broshüüre, käsikirju jne.? 2) Mis kawatseb walitsus teha H. Kruus'i waranduse tagasitoomiseks, süüdlaste wastutusele wõtmiseks ja Asutawa Kogu liikmete korteri- ja isikupuutumata kindlustamiseks? Peale selle paluwad sisseandjad, et walitsust kohustataks wastama enne Asutawa Kogu istungite waheaga. Kõigepealt tuleb ära otsustada, kas Asutaw Kogu selle arupärimise wastu wõtab wõi ei. Selle küsimuse ja ta jaatamise otsustamise puhul tuleb hääletamise alla ettepanek tähtaja kohta. Asun hääletamisele. Kes on selle arupärimise wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see arupärimine wastu wõetud. Panen hääletamisele teise küsimuse. Kas soowiwad arupärimise sisseandjad tähtaega ehk weel kindlamalt ära määrata? Sõna on rahwaesitajal Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Meie ei saanud arupärimise sisseandmisel mitte kindlat tähtaega määrata, sellepärast et ei olnud teada, kui kaua Asutawa Kogu istungid kestawad. Kui Asutawa Kogu koosolekud ka tulewal nädalal kestawad, siis ei ole meil midagi selle wastu, kui ühenädaline tähtaeg määrataks. Kui aga koosolekud mitte nii kaua ei kesta, siis peame jääma oma endise seisukoha juurde.

Juhataja **J. Seljamaa**: Et kindlat tähtaega mitte ei ole määratud, siis tuleb hääletamisele see ettepanek, mis arupärijad kirjalikult on teinud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

3. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei ettepanek — sõjaseadus 7 päewa jooksul lõpetada.

Sekretäär **A. Jürman** (loeb): „Asutawale Kogule Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt.

Juba wiis kuud on sõja lõpetamisest möödunud. Selle peale vaatamata kestab sõjaseadus edasi. Sarnane rahuajal eda-

sikestew sõjaseadus on täitsa ebaloomulik nähtus ja ei ole enam millegagi põhjendatud. Sõjaseaduse katte all aga jätkatakse sihilikku tagakiusamist tööliste klassi vastu.

Seda silmas pidades paneb iseseiswate sotsialistide rühm Asutawale Kogule ette wastu wõtta otsus:

Asutaw Kogu kohustab Wabariigi Walitsust sõjaseadus 7 päewa jooksul lõpetada.

Seda ettepanekut palume lähema Asutawa Kogu istungi päewakorda wõtta.

Tallinn-Toompea, 5. juulil 1920. a.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel:

(allkirjad):

H. Kruus,

A. Janson,

J. Piiskar."

J. Piiskar (is.): Kui sõjaseadus tarwitusele wõetakse, siis tehakse seda harilikult iseäralikkudes oludes, kus vähemalt wälja lastakse paista, et harilikude seaduste piirides toimetada mitte küllalt otstarbekohane ei ole. Sõjaseaduse ajal antakse suuremad wolitused isikutele, pannakse maksma lihtsustatud asjaajamise kord, antakse erakordsed wolitused ja wõimupiirid inimesele, kes sõjalises asjaajamises küll wilunud on, kuid kes kodanlikes asjaajamises mitte alati ei tarwitse kodus olla. Sarnase seisukoha juures otsustatakse üks wõi teine küsimus wäheste asjatundlikkusega, pannakse maksma mitmesugused kitsendused jne. Kui seda tehakse sõjaajal, siis wõib seda wabandada vähemalt erakordsete oludega, kuid kui need erakordsed nähtused edasi kestawad rahu ajal, kaasa tuues kõike seda, millest siin lühidalt kõnelesin, siis paistab, nagu tahetakse sõjaseaduse katte all teatawat sihilikku surwet awaldada. Kui tahetakse sõjaseadust tarwitada sihilikult poliitilise wõitluse abinõuna, siis ei saa selle seisukorraga milgil kombel leppida. Sõda on juba rohkem kui pool aastat lõppenud. Tõuseb küsimus, keda kaitstakse sõjaseaduse abil ja kelle vastu? Kui siin ei ole tegemist teatawa wäikese kildkonna wõimuhoidmise püüetega suurte rahwahulkade enamuse tahtmise vastu, siis kaotab tema üldse iga mõtte. Kui on aga niisugused püüded, siis peaks vähemalt Asutaw Kogu, kes tahab demokraatlik olla,

kes ikka on rõhutanud, et meil olla demokraatlik kord, kus enamuse tahtmine makswaks loetakse, — selle wastu astuma, nii et õieti mingisugust põhjust sõjaseaduse tarwilikkuse kohta ei leita. Teiselt poolt oleme aga näinud, kuidas teatawatel kordadel just eriti esile tulewad teatawad nähtused, mis sõjaseadusest olenewad. Ma tuletan meelde hiljuti olnud kuulsat kommunistide protsessi, wõi kuidas teda tahetakse nimetada, 35 süüdistatawa tööliste protsessi, mis oleks wäga hästi arutatud wõinud saada harilikus kohtukorras ja mille lõpuresultaadid oleksid wististi teistsugused olnud, kui harilik kohus seda asja oleks arutanud ja mitte sõjaringkonnakohus. Ühelt poolt põhjendati süüdistust kaitsepolitsei andmete peale, mida isegi ette ei toodud, waid lepiti ainult agendi ütelsega, et meil on niisugused andmed, tähendab, kohtul polnud wõimalust kindlaks teha oma koosseisus, kui palju neid õigeid wäärtuslikke andmeid oli ja kui palju neid wäärtuslikke ei olnud, kui üle kuulati politseiagent. Teiselt poolt ei antud kaebealustele mitte wõimalust isegi kaitsjate nõudmisel tunnustajaid ette kutsuda, ei peetud tarwilikuks nende tunnistusi üle kuulata. On arusaadaw, et tekib kahtlus selle kohta, kui palju see protsess õigluse mõttes läbi wiidi. Ja niisuguseid nähtusi wõiks õige mitmelt alalt leida, kus arreteerimised, läbiotsimised ja kinnihoidmised wangikodades ja wangilaagrites põhjenedaw peajasjalikult sõjaseaduse määruste ja sõjaseaduse edasikestuse peal. Et meil aga nagu tähendatud õieti juba pool aastat rahu walitseb, siis ei näe meie mingit tarwet sõjaseaduse tarwiduses, waid oleme sunnitud nägema temas koguni teatud surweabinõu teatawale poole, ja selles mõttes ongi meie rühm teinud ettepaneku kohustada Wabariigi Walitsust sõjaseadus 7 päewa jooksul ära kaotada. Ma panen ette, see otsus wastu wõtta.

K. Konik (töer.): Sõjaseaduse lõpetamise asjus on mul au tööerakonna rühma nimel Asutawale Kogule teatada, et rühm põhimõttelikult selle poolt on, et sõjaseadus lõpetada, kuid meie ei tea mitte, kas see praegusel ajal vähemalt teostataw on, ja kas seda wõimalik on teostada, ning sellepärast panen mina rühma nimel ette — see küsimus anda wa-

litsusele põhjalikuks läbikaalumiseks ja seisukoha wõtmiseks.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Meie juures ei wõiks kahtlustki olla, et põhimõttelikult oleme ju kõik sõjaseaduse wastu, ja see on just hädaabinõu olnud, et meie oleme sõjaseaduse wälja kuulutanud, ja sellest seisukohast tuleb selle peale waadata, kas on seisukord weel niisugune, et meie wõiksimest hädaabinõust loobuda. See ei wõi mitte põhimõtteküsimumuseks saada, siis oleme meie kõik wiibimata sunnitud põhimõtte nimel sõjaseadust ära kaotama. Aga kui meie tegeliku olukorra arwesse wõtame, siis ei wõi meie praegusel ajal selle peale mõelda; kõigepealt ei peaks see Asutawa Kogu seisukohalt otsustataw olema, sest siin oleme meie sunnitud esimeses rinnas walitsuse arwamist arwesse wõtma, siin on praktilise walitsemise huwi kõigepealt kaalu peal. Wabariigi Walitsus peaks see olema, kes kõigepealt peab seisukoha wõtma, kuidas üldine olukord on, kas on ülepea selle olukorra peale waadates wõimalik selle peale mõelda, et nüüd harilik kord maksma pandaks. Sellepärast peaks nüüd esimeses rinnas Wabariigi Walitsusele just wõimalus antama siin seisukohta wõtma. Praegu meie ei tea mitte, missugune meie tulewane walitsus on, kuidas ta selle seisukorra peale waatab, aga juba ette wõime öelda, et kui meie nüüd tahaksime juba walitsusele juhtnõore anda, siis rikuksime meie wahest riiklikke huwisid rohkem, kui meie jõuaksime wastutada, sest kui Wabariigi Walitsus Asutawa Kogu juhtnõoride järele käies tõesti ära kaotab sõjaseaduse, siis küsime, mis kõik wõiks siis tulla. Akl. Piiskar ütles, et seda juba selleks tarwis on, et siis enam sõjaringkonnakohus ei saaks riigikorra kukutajate tegewust karistada ja kohtuotsuse alla wõtma, aga meie wõime öelda, et wabariigi sõjaringkonnakohus oma tegewuses on näidanud, et tema tõsise ringkonnakohtu seisukohal seisab. Tema on süüdistusi enam kui 30 inimese kohta läbi katsunud, seal on need inimesed ise tunnistanud, et nemad on teatawas tegewuses olnud. (J. Piiskar, is.: Mis see tegewus siis oieti oli?) Mis oli igatahes riigi wastu sihitud. (J. Piiskar, is.: Näiteks.) Kui teie olete põhjalikult protokolle lugenud oma huwis, siis saate sellest wäga

hästi aru ja teate seda. Meil on aga nähtus, et kohus kõige selle rikkaliku materjaali peale waatamata on katsunud wõimalikult nõrke karistusi määrata. (W a h e l h ü ü e: N a g u s u r m a n u h t l u s.) On inimesi, kes olid tunnistanud, et nemad kommunistlikust kihutustööst osa on wõtnud, wabaks on mõistetud. Kuid sellegi peale waatamata, et kohtul nähtawasti püüdmine oli, wõimalikult nõrke karistusi määrata, on ta aga sunnitud olnud raskemaid karistusi määrama, kunni sunnitööni ja isegi surmanuhtluseni. Mis see siis muud tähendab, kui et oli tõesti asjaolusid, mis sundisid niiwiisi talitama, ja meie näeme, et kommunistlikul organisatsioonil olid niisugused wõtted, mis kohtu otsuse järele surmanuhtluse wäärt oleksid olnud. (J. Piiskar, is.: Mis see siis oli?) No kui miinistrit tahetakse tappa ja ähwardatakse terroristlikkude aktidega, ja nõnda töötawad need organisatsioonid, — siis pean ma küll ütleva, et need organisatsioonid mitte nii ilmsüütud ei ole, et ei peaks nendest osawõtmise eest karistama. Kui siis meie näeme, et juba karistatud on paljud selle suure organisatsiooni osanikke, siis wõime meie teiste andmete põhjal öelda, et meil läheb kommunistliku organisatsiooni töö järjekindlalt edasi ja seda palju suurema hooga, kui kaugemalolijad aimatagi wõiwad. (J. Piiskar, is.: T ä h e n d a b, s õ j a s e a d u s e i a i t a m i d a g i.) Kui sõjaseadust ei oleks, siis oleks see laine palju suurem. Waadake, nõnda on see seisukord, ja kui meie kuuleme, et 30 wäljaõpetatud organisatoorit on wäljaspoolt sisse tunginud ja on warustatud suurte rahasummade ja kõiksuguste juhtnõoridega, siis peaksime meie küsima, kui nüüd Wabariigi Walitsusel muud midagi käes ei ole peale harilikkude demokraatlikkude wahendite, ja siis juba kindlad andmed on riigikorra kukutajate kohta, siis katsutagu ometi seda demokraatlikku korda alal hoida ja kaitsta ainuüksi põhimõttelikust seisukohast. Kui meie kõik demokraadid oleme, siis kohustab see meid seda seisukohta, mis meie rahwawäe werega on kätte wõidetud, ka alal hoidma ja mitte ärdameelselt need wahendid käest andma. On ka muid alasid nähtawasti wäga eemal riiklikust hädaohust, wõtame näiteks piiriwalwe ja meie salajane wäljawedu. Kui meil ainuüksi harilik demokraatlik kord walitseks, mil teel tahak-

site teie siis piiriäärsetes maakondades walwet maksuma panna. (J. Piiskar, is.: Aga 30 agitaatorit?) No ega need üksi meie riiki ära ei õgi, aga need, kes nende taga on, nendele weetakse wälja. Seal on siis õieti küsitaw, et kui meie ei saa iseäralikke eeskirju anda, et karistatakse harukordselt ja mitte ei hakataks ainult harilikus kohtus seda seletama, siis oleksime meie niikaugel, et näljamässud meil lahti pääseksid. Kui meil wiimastel päewadel on wõihind 45 margani kerkinud, siis seletab tootlusministeerium, et wiiakse sihikindlalt suuremad saadetused piiriäärsetesse jaamadesse, kust nad siis läbi metsade üle piiri kaowad — nii idas kui lõunas. Kui nüüd ei ole wõimalik wahele astuda administratiivselt, kui ei suudeta mingisuguseid kitsendusi teha, waadake, siis nõuab see lihtmajanduslik ala, et harukordseid abinõusid peab tarwitusele wõtma, ja seda meie riigi chitamise ajajärgus, kus meil korraldamata on weel paljugi. Akl. Piiskar tõi ette, kuidas politsei ei suuda lihtsat wormaalsust läbiotsimise juures täita, aga ma ütlen weel rohkemgi; meie politsei on nii wõimetu weel, et ta ei suuda läbi wiia, et ta iga sammu peal saadawal oleks jõudude rohkuse poolest, et takistada niisuguseid kurbi nähtusi, nagu see mõne päewa eest sündis, kus kõige parem sõjawäe inseneer tapeti keset linna maha. Kui teie nendes oludes tahate erakordsete nähtuste wastu põhimõttelikult wõidelda, siis ei saa meie mitte kaugele, sellepärast arwan mina, et esimene asi olgu, jätame selle küsimuse Wabariigi Walitsuse kaaluda. Tehke seda kuidas tahate, kas teie annate komisjoni, et see walitsusega ühendusse astub, ja siis wiimase seisukohta arwesse wõttes ettepaneku teeb, wõi kuidas teie seda wormuleerite, see ei ole tähtis. Kindel on aga see, et meie seda küsimust mitte ei tohi üldise demokraatliku korra nimel arutama hakata siin põhimõttelikust seisukohast wälja minnes, waid see on tegeliku riigi walitsemise tegewuse küsimus, ja need küsimused tulewad arutamise alla Wabariigi Walitsuses. See seisukoht tuleb igatahes arwesse wõtta, sest muidu wõime meie ülesandeid panna Wabariigi Walitsuse peale, mida ta täita ei suuda riigi julgeoleku moodustamiseks.

K. A s t (sd.): Meie rühm on selle küsimuse läbi kaalunud, ja ei saa mitte teh-

tud ettepaneku poolt hääletada, see tähendab, ei mitte kumbagi poolt: ei sotsiaal-rewolutsionääride ega ka rahwaesitaja Konik'u poolt tehtud ettepaneku poolt. Meie rühma seisukoht selles küsimuses on päris selge. Meie pidasime päris loomulikuks, et pärast sõja lõppu esiteks meie sõjawägede korraldamine rahuaja-kohaselt ette wõetakse, ja teiseks, et ka meie siseriiklikus elus, näiteks 'politsei rahuaja nõuete kohaselt ümber muudetakse. Meie arwates pidi see ülesanne Wabariigi Walitsusel isenesestmõistetaw olema, nõnda et tarwis poleks seda iseäranis alla kriipsutada. Muidugi on Wabariigi Walitsus selles sihis samme astunud, nõnda et sõjaseadust sisemaal mitte enam sellel määral tunda ei ole kui enne, aga et siin kõik korda saadatud oleks, seda ei julge meie mitte, kätt südame peale pannes, tõendada. Iseäranis ei saa meie mitte just seda asjaolu õigustatuks lugeda, et meil praegu sisemaal, kaugel sõjaraioonist, sõjawäljakohtud töötawad, edasi funktsioneeriwad. Meil on rahutegemisest juba kuus kuud möödas, ja selle aja jooksul oleksime meie pidanud oma riikliku kohtupidamise nõnda kindlale alusele seadma, et meil harukordseid kohtuid waja ei oleks. Nõnda oleme meie põhimõttelikult sõjaseaduse ärakaotamise poolt, kuid siiski ei saa meie hääletada iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepaneku poolt. Põhjendan enese seisukohta järgmiselt: sõjaseaduse ärakaotamisega teoreetiliselt ei kao sõjaseadus nõnda pea, ei ole teda wõimalik nõnda pea praktiliselt kaotada. Sõjaseadusega on ühenduses terwe rida sõjaajal tekkinud asutusi, mis mitte ainult sõjalisi otstarbeid ei täida, waid ka kodanlisi. Sellepärast ei ole sõjaseaduse ärakaotamine mitte päewapealne töö, waid pikem korraldus. Kõik need sõjawäelised asutused peawad üle antud saama wastawatele kodanlistele wõimudele. Sarnane eeltöö oleks loomulikult pidanud olema Wabariigi Walitsuse asi. Kuid kahjuks ei ole Wabariigi Walitsus seda weel mitte teinud ja meie ei tea, kas ka tulewane walitsus seda niisuguse aja jooksul teeks, mis Asutawa Kogu liikmeid rahuldaks. Sellepärast arwame meie, et selle küsimuse arutamine tuleks anda Asutawa Kogu riigikaitse komisjoni, kui soowitakse, siis täiendatagu weel tema liikmete arwu.

Koguni wõõrastaw paistab aga minule endise peaministri Tõnisson'i seletus, et selle küsimuse otsustamine peaks ainuüksi walitsuse asi olema, et Asutaw Kogu, kui rahwaesitus, siin mitte otsustawat sõna öelda ei saaks, ka mitte algust oma kätte wõtta. Meie wabariigi ajutise walitsemise korra põhjal on sõja- ja rahuküsimuse lõpulik otsustamine Asutawa Kogu kätte antud, samuti on Asutawa Kogu poolt wäljatöötatud ja wastuwõetud uue põhiseaduse järele ainult erakordseil juhtumistel Wabariigi Walitsusel õigus sõjaseisukorda wälja kuulutada, kuid ka sellel juhtumisel peab ta rahwaesituse kokku kutsuma, ja selle otsus asjas on mõõduandew. Rahwaesitus wõib walitsuse sammu kas heaks kiita wõi mitte tunnistada, wiimasel korral kaotab walitsuse korraldus loomulikult oma jõu. Samuti on rahwaesitusel õigus walitsuse korraldust wastu wõtta, ära määrates tähtaega, millal see lõppema peab. On meie riikluses, nii praegu kui ka edaspidi, ette nähtud, et sõja- ja rahuküsimused, samuti ka kõik teised riigikaitse küsimused jõu saawad wõi maksuse kaotawad ära rippudes rahwaesituse otsustest, siis on loomulik, et ka sõjaseaduse ärakaotamise küsimus rahwaesituse asi on. Sellelt seisukohalt wälja minnes teeb meie rühm ettepaneku sõjaseaduse kaotamise küsimus riigikaitse komisjoni anda läbikaalumiseks ja Asutawas Kogus wastawa ettepaneku tegemiseks. Sealjuures peab riigikaitse komisjon ka Wabariigi Walitsuse arwamist kuulda wõtma. Walitsusel on ju wõimalik oma seisukohaga esineda ka siis, kui see küsimus awalikult riigikaitse komisjoni ettepanekul Asutawas Kogus arutamisele tuleb.

K. P ä t s (maal.): Lugupeetud rahwa-saadikud! Ma ei taha mitte peatada põhimõtete juures, tähendan ka kohe selle peale, et wiimase ettepanekuga, mis akl. Ast'i poolt tuli, meie ühineda wõime, kuid ma pean oma kohuseks ühe väga tähtsa asjaolu peale tähelepanu juhtida selle küsimuse otsustamisel. Kõikidele Asutawa Kogu liikmetele ei ole see asjaolu mitte just nõnda tuttaw, kui minule. Ma pean nimelt tähendama, et meie majanduslikus elus wiimastel päewadel nähtused on ilmunud, mis teatawat paanikat meelde tuletawad. Meie walitsuse kriisid on selleks kaasa mõjunud, et

praegu pankadest raha wälja wõetakse umbes niisamasugusel rohkusel, kui sõjakuulutamise juures ja mõnel teisel sarnasel juhtumisel. Ma tean panku, mis selle nädala jooksul üle 10.000.000 raha wälja on andnud, ja teisi panku, mis seda lähema nädala jooksul tegema peawad. Praegusel ajal, kus meie wäliskaubandus seisab, ei ole nende summade wäljawõtmine mitte sellega seletataw, et neid ettewõtetesse paigutatakse wõi äriajamiseks tarwitatakse, waid kes pankade läbikäiku pikema aja jooksul tundma on õppinud, näeb, et siin selge paanikaga tegemist on. Ma pean tähendama, et see meeoleolu kahjuks aina kaswab, sest rahwa seas on teataw kahtlus meie riikliku korra kindluse wastu maad hakanud wõtma. Kui meie ka oma walitsuse kriiside peale waatame, kui erakondlikude asjade peale, ometi mõjuwad nad meie majanduslikus elus laastawalt. Meie rahakurs on wiimaste päewade jooksul nõnda alla langenud, et ta duumarahaga ühewäärtuslikuks saanud; 1000 duuma rubla maksab praegu 1000 Eesti marka. Saksa marga eest maksetakse juba wististi 8½ Eesti marka. Öieti ei ole bürse peal enam mingisugust raha, kui keegi sealt tahab osta, lihtsalt on täielik paanika rahaturul. Ja kui keegi tahaks tõendama tulla, et seda teewad ainult wäikene kogu marodööre, siis peaks kindlasti selle wastu tähendama, et see nii ei ole, et see üldise meeoleolu langemisega seotud on. Sellepärast, kui nüüd wõetakse sel ajal, kui meie ei tea, missugune walitsus meil tulewikus walitsema saab, sest nagu eile siin selgusele jõuti, ei ole meie seda weel mitte loonud, — kui nüüd wõetakse otsustada nii tähtis küsimus, nagu kõwendatud walitsemisabinõude lõpetamine, ilma et walitsus saaks seisukohta awaldada, ja kui see küsimus nüüd peaks siin sõjaseaduse kaotamise mõttes ära otsustatama, siis pean ütleva, et selle tagajärjed oleksid otsekohe laastawad. Meil wististi tuleks tulewal nädalal rahaasutustes niisamasugused päewad ette, kui sõja algul läinud aastal, ja teie wõite omale ette kujutada selle mõju sisemaal ja ka wäljamaal. Mina ei taha mitte suurendada, kuid pean oma kohuseks seda hoiatust teha, ja nähtuse peale, mis hädaohtlik, mis mul teada on ja mis, wõib olla, mitmetel Asutawa Kogu liigetel, kes niisugustele elukülgedele mitte nii lähedal ei seisa, tundmata

on. Sellepärast soovitaksin mina, et selle küsimusega praegusel ajal ettevaatlikum oldaks, kui mitte ei taheta tagajärgi näha, mis walitsusel mitte kerged lahendada ei ole.

K. Konik (töer.): Meil ei ole midagi selle vastu, kui see küsimus riigikaitse komisjoni antakse, iseäranis veel sel korral, kui riigikaitse komisjon walitsuse arwamist tähele paneks. Ühinen ettepanekuga, seda küsimust riigikaitse komisjoni anda.

Juhataja J. Seljamaa: On kaks ettepanekut tehtud: 1) Eesti iseseiswa sotsialistliku partei Asutawa Kogu rühma poolt — Asutawat Kogu kohustada 7 päewa jooksul sõjaseadus lõpetada ja 2) rhs. Ast'i poolt — „Panen ette sõjaseaduse lõpetamise küsimus anda läbiwaatamiseks Asutawa Kogu riigikaitse komisjonile selleks, et tähendatud komisjon wastawa ettepanekuga Asutawas Kogus esineks“. Rahwaesitaja Konik on oma ettepaneku tagasi wõtnud. Esiteks panen hääletamisele rhs. Ast'i ettepaneku, lahkuminewa algettepanekust. (Hääletatakse.) Akl. Ast'i ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Järgmine päewakorra-punkt on: Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei rühma ettepanek kohtute poolt tehtud surmaotsuste täitmise seismapaneku asjus.

4. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanekud amnestia-seaduse wäljatöötamise ja surmaotsuste täitmise seismapanemise kohta.

Sekretäär A. Jürman (loeb): Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt.

Juba weebruaris Tartu rahulepingu ratifitseerimise puhul walis Asutaw

Kogu amnestia komisjoni, kellele ülesandeks tehti sellekohase seaduseelnõu wäljatöötamine. Nüüd on sellest warsti juba wiis kuud möödas. Kuid senni ei ole asi paigastki nihkunud. Asutaw Kogu peaks enne suwepuhkusele minekut amnestia-seaduse wastu wõtma. Sellepärast paneme ette wastu wõtma järgmine otsus:

Asutaw Kogu kohustab amnestia-seaduse komisjoni 7 päewa jooksul üldine poliitilise amnestia seaduseelnõu wälja töötama ja Asutawale Kogule ette panema.

Et aga need, kes kõige raskema karistuse osaliseks saanud, ja nimelt surma mõistetud, kuid kelle kohta see otsus veel teostamata, amnesteerimise ringist wälja ei jääks, paneme ette:

Asutaw Kogu otsustab: Kõik kohtute poolt tehtud surmaotsused, mis veel täitmata, pannakse seisma kunni amnestia-seaduse maksmapanemiseni.

Neid ettepanekuid palume Asutawa Kogu lähema istungi päewakorda wõtta.

Tallinn — Toompea, 5. juulil 1920. a.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel: Alla kirjutanud H. Kruus, J. Piiskar, A. Janson.

J. Piiskar (is.): Nii nagu meie eelmine ettepanek, on ka see tingitud ühelt poolt sellega, et sõja lõppemisega tuleks mõtlema hakata hariliku korra juurde ülemineku peale ja üheks hariliku korra juurde ülemineku sammuks oleks see, et wõetakse läbikaalumisele ja uuesti läbiwaatamisele need süütegude liigid ja süüteod, mis on tehtud sõjaaegsetes oludes ja karistatud sõjaaegsete olude tõttu, et parandada neid wigu, mis sõjaaja iseäralikkude olude tõttu, wõi oskamatus jne. tõttu on tehtud. Sellele seisukohale asus ka Eesti Asutaw Kogu, kui ta rahulepingu ratifitseerimise puhul ettepaneku ühel häälel wastu wõttis amnestia komisjoni asutada, kelle hooleks elnõu wäljatöötamine anti. Sennikaua ei ole tähendatud komisjon oma elnõuga mitte esinenud. Küsimus ei ole aga sarnane, et teda wõiks ei tea kui kauaks edasi lükata. Siin on tegemist sellega, et on terwe rida isikuid, kes loomulikult amnesteeritud peaksid saama, praegu aga karistust kannawad. Amnestiaküsimust ei saa aastateks edasi lükata, sest siis ei oleks üldse mitte mõtet seadust wälja töötada, kui seda alles kahe wõi kolme aasta pärast tehakse, kus raskem karistus, surmaotsus, karistusalluste kohta juba täidetud, suurem osa karistuse ära kandnud, ja mõned üksikud veel oleksid, kes temale alluwad. See ei ole ilmaski olnud amnestia-seaduse mõte, ei ole seda ka mitte mõelnud Asutaw Kogu, kui ta komisjoni asutas, waid

peeti silmas, et loomulikult warsti tarwili eelnõuga esinetaks. Kui selle küsimuse wenitamise põhjuseks seda wõtta, mida siin rhs-d Päts ja osalt Tõnisson ette tõi, et teataw majanduslik raske seisukord ei luba rahuaegseid korraldusi läbi wiia, siis tahaksin ma ainult küsida: kumb-kumbagi õieti tingib? Kas need rasked olud ei ole mitte rohkem tingitud erakordsetest oludest walitsemise juures, sõjaseadusest jne.? Härra Tõnisson maalis meile wäga kujuka pildi sellest, missuguses seisukorras meie õieti oleme, kuidas näljamässud lähenewad, kuidas meie wõihind tõuseb, kuid ta ei öelnud, mis põhjal. Härra Päts'i seletuse järele wõis aru saada, et see praeguse walitsemise kriisi puhul sünnib, mis erakondade enestewaheliste arweteõiendamise kontosse tuleb panna ja enesega kaasa on toonud rahakursi langemises teatawa paanika. Minule paistab, et piiriwalwe küsimus ja korraldus, kui niisugune, ei tarwitse mitte seotud olla sõjaseadusega. Wõib olla wäga hea piiriwalwe ilma sõjaseaduse ja sõjaseaduse korral wõib wäga halb piiriwalwe olla, nagu meil härra Tõnisson ütleb, et 30 organisatsioonid wõi agitaatorid täie warustusega on üle tulnud ja wõi läheb jälle teisele poole üle. Seekõiknäitab, et see erakordne kord ei aita piiri kindlustada. (J. Tõnisson, rhw.: Kuidas oleks lugu siis, kui harilik kord oleks?) Ma ütlesin, et piiri kindlustamine, piiriwalwe, kui niisugune, ei tarwitse ühenduses olla sõjaseadusega ja mina isiklikult olen arwamises, et sõjaseaduse ja sõjaseaduste aegsete abinõudega piiriwalwet on nõrgendatud ja ei ole wõimaldatud luua korralikku, nii öelda, nõutawat eeldust piiriwalwe korraldamiseks. Kui meil näiteks salakaubawedamine, üle piiri edasi-tagasi käimine kergem on kui ennesõjaaegsel ajal, siis ei tõenda see sugugi seda, mis härra Tõnisson tahab öelda, waid seda, mida mina ütlen. (J. Tõnisson, rhw.: Kas siis piiri taga oli nälg?) Noh, see on ka iseküsimus, mida ei tarwitse piiriwalwe ehtsusega ja korralikkusega nii wäga siduda, ja mina ütlen otsekohe, et just sõjaaegse korralduse alusel loodud piiriwalwe wõib kõige wähem püsiw olla. Kui tahetakse siin wälja paista lasta ja ühendusse seada just seda kriitilist seisukorda sõjaseaduse kaotamisega jne., siis ei näe mina selleks mingisugust põhjust olema, waid

küsiksin otsekohe: mis on meie Wabariigi Walitsus teinud, et neid nähtusi kõrvaldada? Ma olen saanud mõnesugused teated, et hiljuti olnud toitlusministeeriumis toitlusasjus nõupidamine, kus on selgunud wäga kurwad tagajärjed, kus on selgunud, et meie seista näljamässude eel, isegi öeldud sellele lisaks, et ei ole mingisugust garantiid, et meie rukkipeudest kuu wõi kahe pärast 500—600 marka ei maksa, ja ei ole mingisugust garantiid, et meie nende andmete järele, selle korralduse ja eeltööde järele, mis senni tehtud, kuidagi rahuloldawalt ligema aasta üle saame. Muuseas on sellel koosolekul selgunud, et ei ole õieti ühelgi osawõtjal olnud kawa, isegi ka mitte ministeeriumil, kuidas tahetakse nendest raskustest üle saada, waid elatakse, nii öelda, päewast päewa ja katsutakse walitsust üks-teisele üle anda, kui seisukord kriitiline on. (J. Tõnisson, rhw.: Kawa on, see ei ole õige!) Aga sellel korral ei olnud seda. Mina räägin mõni päew tagasi olnud koosolekust. Täna sellest koosolekust on wara rääkida, sest see ei ole weel lõpul, wõib olla järgmisel korral räägin ka sellest.

Ja siis toodi ette, et teatawad korralikkumised on ette tulnud, kus isegi Tallinnas keegi inseneer on ära tapetud jne., ja rõhutatakse, et meil ei ole tarwilikul arwul politseid, et politseil ei ole küllalt wõimu. Ma ütlen ka seda, et politsei ei täida seda, mis politsei õieti täitma peaks, kuid ta ei täida mitte sellepärast, et politseinikke wähe on. Kui meie wõtame terve Eesti wabariigi politsei hulga, kui wõtame kaitsepolitsei ja mittekaitsepolitsei, siis arwan mina kindlasti öelda wõiwat, et kuskil ei ole niisugune suur politseinikkude arw riigi suurusega wõrreldes, kui meil, ja kui politsei oma ülesande kõrgusel ei seisa, siis sellepärast, et politseil on teised ülesanded, tarwitatakse politseid mitte politseiliste waid poliitiliste ülesannete jaoks, ja ma ütlen (J. Tõnisson, rhw.: Ennesõda oli meil rohkem politseinikke.) teile ainult seda, et on tihti rohkem kui pooltosinat politseinikke ühe kodaniku järel. (J. Tõnisson, rhw.: Niisuguseid tegelasi on meil praegu!) Sellepärast on muidugi politseinikke tarbeks wähe, ei jätku piiriwalweks, kuritööde ärahoidmiseks jne. Mispärast tahetakse siduda kuritööde kaswamist, mis praegu hoogu wõtab, sõjaseadusega?

Praegu on ju sõjaseadus, tähendab see küsimus ei ole sellega ühenduses, niisamuti ka amnestiaküsimus, mis praegu kõne all on, waid siin tuleks palju rohkem rõhutada ühte teist nähtust, mille jaoks meil harilikud olud kätte on jõudnud, see on piirituse wabamüügi jaoks. Kaldun palju rohkem siduma neid wäärnähtusi, mis ette on toodud, mitte nii palju sõjaseisukorra lõdwenemisega, kui just piirituse- ja wiinamüügi wabaskumiselega. Ja kui nüüd sellele küsimusele, mis praegu päwakorral on, juurde asuda kitsamas mõttes, siis tahan ma just toonitada, et need kaudsed põhjused, kui nad mõõduandwad on olnud amnestia-seaduse wiiwituses, siis nad mõõduandwad ei tohiks olla, ei tarwitseks mitte amnestia-seaduse wäljaandmisega wiwitada. Üks ettepanek on meie poolt: komisjonile teataw tähtaeg määrata ja teine ettepanek: silmas pidades, et wiimasel ajalgi on tehtud surmanuhtluse otsuseid sõjakohtu poolt, mis hariliku kohtukorra juures ja amnestia wäljakuulutamise puhul tingimata ühel wõi teisel mõõdul amnestia alla käiksid, kas wõi ainult sellega, et surmanuhtlus järgmiseks kergemaks karistuseks ümber muudetak ja et nende isikute kohta, kes surma on mõistetud, surmanuhtlust pärast täitmist ümber muuta ei saa, oleme teinud teise ettepaneku, et kõik kohtute poolt tehtud surmaotsused pannakse seisma kunni amnestia-seaduse wäljakuulutamiseni. Rühma nimel teen ettepaneku mõlemad ettepanekud wastu wõtta.

H. Kuusner (rhw.): Ma ei taha pikemalt iseseiswate sotsialistide propagandakõnede juures peatada. Jään ainult nende ettepaneku sisu juurde peatama ja arwan, et ettepanek meie praeguses makswas korras sarnase uue korra loob, mis täiesti ülearune on ja et meie praeguse makswa korra juures ka neid soovisid, kui neid olemas on, teostada saaks. Meil on seadus olemas, mille järele kõige mõttetum on wõimalus kõrgema wõimu ja nimelt Asutawa Kogu poole pöörata. Kui meil kedagi on kohtuwõimude poolt surmanuhtlusega karistatud, siis niipalju kui minul teada on, saawad teatawad kassatsioonid sisse antud, neil kassatsioonidel on wõimalus sennikaua otsuseid täidesaاتمise eest hoida, kui weel mitte käiku ei ole antud. Kui aga siiski arwamine olemas on, et süüalusele kergendust tarwis anda, siis on süüalusel

enesel, kui ka tema kaitsjal, alati wõimalus Asutawa Kogu poole pöörata sellekohase ettepanekuga, ja selle jaoks on Asutaw Kogu loonud iseäraliku komisjoni, mis kõikidest erakondadest koos seisab. See komisjon waatab sisuliselt asja läbi ja kui ta leiab, et tal põhjusi on karistust muuta ja pehmen-dada, siis ta teeb sellekohase ettepaneku ka Asutawale Kogule. Amnesteerimiswõimalus on meil praeguse korra juures täiesti wõimaldatud ja kindlustatud. Et meil aga tarwis oleks niisugust erakorralist korda maksma panna, oleks täitsa ülearune. (J. Piiskar, is.: See on Asutawa Kogu otsus!) Nii siis, amnesteerimiswõimalus on meil praeguse riigikorra juures igal ajal ja seda ei takista meie praegune riigikord mitte. Et siin aga ilmsüüta kannatajatelt wähest wõimalus ära on wõetud Asutawa Kogu poole pöörata, see ei ole mitte õige. See wõimalus on neil alati olemas ja kui leitakse, et iseäranis need kaitsealused kommunistid, kes nii wäga iseseiswalt seisawad, et need ilmsüütad on, siis saab seda ka Asutawa Kogu poolt loodud komisjon Asutawale Kogule ette panna. Nii siis, sisuliselt on igal süüalusel amnesteerimiswõimalus, kui see põhjendatud on, ja siin waremalt ettetoodud ettepanekute wastuwõtmine tekitab ainult segadust. Teen ettepaneku seda tagasi lükata.

K. Ast (sd.): Amnestia-seaduse komisjon waliti meie rühma ettepanekul pärast seda, kui rahuleping, mis tehtud oli Eesti wabariigi ja Wenemaa wahel, ratifitseeriti. Meie tegime selle ettepaneku selles teadmises, et pärast sõja lõppu kergem oleks pehmen-dada nende saatust, kes sõjaaegse hüpnosi tagajärjel tegusid oleksid korda saatnud, mis muidu poleks mitte sündinud. Selle seisukoha wastu ei waielnud Asutawas Kogus wist mitte keegi, ja kristliku rahwa-erakonna esitaja, sõna wõttes selle ettepaneku puhul, toetas seda ettepanekut omalt poolt ja leidis, et meie kohus on oma ligemiste saatust kergendada, kes suures sõjakeerus ja sõjaga kaasaskäiwate nähtuste tõttu tegudele olid awatletud, mille tagajärgi nad isegi ei suutnud ära mõista. Komisjoni walimise poolt hääletasid, kui mu mälu mind ei peta, wist kõik. Wastu ei olnud wist ühtegi häält, ja kui oli, siis ainult mõningane. Amnestia komisjoni walimise

juures ei mõelnud Asutaw Kogu mitte, et see komisjon täielikule tegewuswõimetusele mõistetud peab saama. Komisjon leidis, et mingisugust tähtaega töö lõpuleviimiseks anda ei wõi, kuid igatahes rehkendati sellega, et täieliku materiaali komisjon esiteks läbi waatab sõjaaegsete nuhtlusseaduste ja ajutise walitsuse poolt wäljaantud ja maksmapandud paragrahwide põhjal ja ühtlasi on komisjonil prokuratuurilt ja kohtuwõimudelt õigus teateid koguda niisugustes süütegudes, kus sõja- ja wäljakohtute poolt inimesed süüdlasteks on tunnistanud, ja üldse kõiki liiki süüaluste kohta, kes wõiksid ja peaksid kuuluma amnestia alla. Mitte ainult poliitilistest süütegudest ei olnud tol ajal juttu, waid amnestia komisjonile tehti ülesandeks ka sõjawäelaste distsipliinijuhtumiste ja arwatawasti ka deserteerjuhtumiste kohta teateid muretseda. Igatahes wõib Asutawa Kogu protokollidest järele waadata, mil wiisil walitawale komisjonile tingimised peale pandi, wõi missugused ülesanded temale tehti. Igatahes et puutunud need seadused mitte ainult puhtpoliitilisi süüaluseid, waid pidid ka puutama kõiki sõjawäe distsipliini rikkujaid. Missugune juhtumine on aga takistanud amnestia-seaduse komisjoni oma tööd nii kaua täitmast ja mispärast ei ole see komisjon Asutawale Kogule wastawat seaduseelnõu ette pannud, wõi kui tema sellega mitte esineda ei jaks, miks ei ole ta siis nendest põhjustest Asutawale Kogule teatanud? Kindel on see, et ühe komisjoni pärast, kes nähtawasti oma ülesandeid ja kohustusi, mis tema peale pandud, täita ei ole jaksanud wõi ei ole tahtnud, terwet amnestiaküsimust, mis kõikide Asutawa Kogu rühmade poolt omal ajal toetust leidis, maha matta ei wõi ja sellepärast on meie rühm arwamisel, et Asutaw Kogu amnestia komisjonile tema kohuseid peab meelde tuletama ja kindla tähtaja ettepanekuga esinemiseks määrama. Kuid niisugusel kujul, nagu iseseiswad sotsialistid amnestiaküsimust üles wõtnud, seda toetada ei wõi, et ainult poliitilisi süüdlasi amnesteerida. Meie soov oleks, et amnestia komisjon oma ülesande sel mõõdul lõpule wiiks nagu walimise juures temale kohuseks tehti, sellepärast teeme meie pisut teistsuguse ettepaneku ja nimelt: Asutaw Kogu kohustab amnestiaseaduse komisjoni tema peale pandud ülesannet lõpule wiima ja 3-daks

Asutawa Kogu koosolekuks, tänasest päewast arwates, amnestia seaduseelnõu Asutawale Kogule ette panema. Siin on wõetud 3-da koosoleku tähtaeg sellepärast, et Asutaw Kogu sel nädalal arwatawasti mitte üle ühe koosoleku ei pea, tulewaks nädalaks jääks kaks koosolekut ja wiimasel neist peaks amnestia komisjon oma ettepanekuga esinema. See oleks arwatawasti tulewal kesknädalal, järelikult oleks amnestia komisjonil terwelt 5 päewa oma ettepaneku tegemiseks. Kui nüüd arwatakse, et see liig lühikene aeg on, siis paneme küsimise, mida on teinud see komisjon 5-e kuu jooksul ja kas ta selle aja jooksul mingisuguseid materiaale ja ettevalmistusi tõesti ei ole teinud niipalju, et tulewa kesknädalasel koosolekul oma walminud seaduseelnõuga esineda wõiks. Ühe sõnaga, Asutaw Kogu otsustab siis, kuidas amnestiaküsimust edasi arendada. Igatahes sellele surnud punktile, kuhu amnestia komisjon on sattunud, tema kauem seisma jääda ei wõi. Mis puutub küsimusse, et kohtuotsused kõik surmamõistetute kohta seisma pandaks, kunni amnestia-seadus Asutawa Kogu poolt on läbi waadatud, selle ettepaneku poolt hääletame meie juba sellepärast, et meie üldse surmanuhtluste täidesaatmist eitame, vähemalt poliitilistes kuritegudes. Kahjuks ei wõtnud Asutaw Kogu tulewasse wabariigi põhiseadusesse seda mitte üles, kuid ma arwan, et Asutawa Kogu liikmed ometi sel waatepunktil seisawad, et rahuaegadel mingisugust tarwidust ei ole, olgu mis kuritegu tahes, surmanuhtlusega karistada, kõige vähem poliitilistes süütegudes, kus neid teatud sihtide tagaajamiseks wõidakse tarwitada, ja neil põhjustel hääletame meie selle ettepaneku poolt, millega surmanuhtluste täidesaatmine seisma pannakse senni kui Asutaw Kogu amnestia on läbi waadatud, kuid meie leiame, et iseseiswate sotsialistide poolt ettepanud wormel küllalt täpipealne ei ole; seal öeldakse nii, et kõik kohtu poolt tehtud surmaotsused, mis weel täitmata, pannakse seisma kunni amnestia-seaduse maksmapanemiseni. See otsus on sarnane, mis jääb Asutawa Kogu kantseleisse, ja ei leia mingisugust edasikäiku. Meie ajutine walitsemise kord lubab walitsusele juhtnõore anda. ja kui walitsusele juhtnõore antakse, on see loomulikult kohustatud selle järele käima, sellepärast teeme meie ettepa-

neku see ettepanek juhtnõrina Wabariigi Walitsusele vastu võtta. See kõlaks siis järgmiselt: Asutaw Kogu annab Wabariigi Walitsusele järgmise juhtnõori: „Kõik kohtute poolt tehtud surmaotsused, mis veel täitmata on, tulewad kunni amnestia-seaduse väljaandmiseni ja maksmapanemiseni Asutawa Kogu poolt seisma panna“.

O. Strandman (töer.): Pean ütleva, et mina õieti aru ei saa, mis see õieti on, mida iseseisvad sotsialistid ette panewad, on see uus seadus või ei ole see uus seadus. Mis ajast saadik on Wabariigi Walitsus hakanud kohtuotsuseid täitma? Minu teada on meie kohtud vabad ja töötavad oma korralduse järele ja kui Wabariigi Walitsus võib kohtule eeskirju anda, et seda otsust täitku ja see jätku täitmata — mis õigus meil siis on? Siis võib Asutaw Kogu kõiksugu määrusi välja anda ja seadused meil riigis ei maksa siis üldse. Mina arwa, et ainukene õige tee on surmanuhtluste seisma panemiseks riigis see, et antakse sellekohane seadusprojekt Asutawale Kogule ja võetakse seal kolmel lugemisel vastu, siis on ka kohtuwõimud kohustatud niisugust seadust tunnistama ja täitma. Kui seda tahetakse aga Wabariigi Walitsusele ülesandeks teha, siis on see täitsa seadusevastane ja Asutaw Kogu ei või mitte enese poolt antud ja riigis makswatest seadustest üle astuda, kui ta seaduse poolt ja seaduslikku riigikorda austab. Kui niisugune ülesanne Wabariigi Walitsusele on tehtud või tehakse, siis Wabariigi Walitsus seda ülesannet täita ei saa, sest muidu rikuks tema seadust, mis üldse maksew on. Ei ole midagi teha. Kui teie tahate seadust teha, siis peate hariliku korra järele käima.

J. Piiskar (is.): Mis puutub rhs. Ast'i poolt tehtud ettepanekusse, siis ma ühinen sellega, sest ta juhtnõrina õieti oli mõeldudki. Kui rhs. Strandman arwab, et see seaduse vastu käib, siis võib selle üle waielda. Ja kumb on otstarbekohasem, kas jälle hakata mingisuguseid paragrahwe otsima, või üht ja teist selutama, või asja võtta sisuliselt? Sellepärast toetan oma ettepanekut. Mis puutub esimesse poolesse amnestia-seaduse ulatuse kohta, siis loomulikult saime meie aru, et üldse poliitilise amnestia alla peawad käima veel kõik niisugused

karistused, mis ei ole mitte otsekohe kaelakohtulikkude süütegude eest peale pandud ja kaelakohtulikult karistatud. Kui rahwasaadik Ast seda teisiti wormuleerib, siis tähendab see õieti ühte ja sedasama, kui aga rahwaesitaja Ast ütleb, et tuleks tähtpäewaks võtta kolmas koosolek, siis kardan mina, et see kolmas koosolek ei tule enne kui septembri- või oktoobrikuus kokku, sest kawatsusel on teatud waheaeg, sellepärast teen mina ettepaneku rahwaesitaja Ast'i ettepanekust lahus hääletada meie ettepanek — 7-päewase tähtaja kohta.

Juhataja J. Seljamaa: Sõnasoowijaid Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei ettepaneku kohta ei ole. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühm paneb ette vastu võtta ettepanek seitsme päewa jooksul üldise poliitilise amnestia väljaandmise asjus, ja teiseks otsustada, et surmaotsused, mis veel täitmata on, kunni amnestia-seaduse väljakuulutamiseni seisma panna. Selle rühma esitaja härra Piiskar teatas, et tema ühineb punkt teises akl. Ast'i ettepanekuga. Punkt esimene akl. Ast'i ettepanekust tuleb eriti hääletada, nimelt tähtaja suhtes. Asun hääletamisele. Esiteks panen hääletamisele akl. Ast'i ettepaneku ja lahus selle juurde tähtaja kohta akl. Piiskar'i ettepaneku. Akl. Ast paneb ette amnestia-seadus komisjoni poolt kolmandaks Asutawa Kogu koosolekuks lõpule wiia, akl. Piiskar — 7 päewa jooksul. Seega on kaks paralleel-warianti. Kes on akl. Ast'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Akl. Ast'i ettepanek sai 22 häält poolt, akl. Piiskar'i ettepanek 3 häält poolt; kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud, sellepärast tulewad mõlemad uuesti hääletamisele poolt ja vastu. Panen esiteks akl. Ast'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Akl. Ast'i ettepanek on 31 häälega, 28 vastu tagasi lükatud ja akl. Piiskar'i ettepanek 31 häälega, 6 vastu ka tagasi lükatud. Selle järele tuleb hääletamisele teine ettepanek akl. Ast'i poolt, millega akl. Piiskar on ühinenud, nimelt et Asutaw Kogu annaks Wabariigi Walitsusele juhtnõore, et kõik kohtute poolt tehtud surmaotsused, mis veel täitmata on, tulewad kunni amnestia-seaduse väljaandmiseni ja maksmapanemiseni Asutawa

Kogu poolt seisma panna. (Hääletatakse.) Seega on see ettepanek nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Järgmine päewakorra-punkt on: Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma küsimine wabariigi piiridest wälja saadetud 26 isiku tapmise kohta. Selle kohta on ka arupärimine sisse tulnud.

5. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma küsimine Eesti wabariigi piiridest wäljasaadetud 26 isiku tapmise kohta.

Sekretäär A. Jürman (loeb): Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt.

Eesti sotsialistidewolutsionääride partei Asutawa Kogu rühm andis läinud aastal 30. septembril Asutawale Kogule arupärimise siseministri korraldusel läinud aastal 1. septembril wäljasaadetud 102 ametiühisuste tegelase ja 1 ülemaalise ametiühisuste kongressi saadikute hulgast wäärinna piirkonnas 26 isiku tapmise kohta.

Arupärimises küsiti: 1. Kas wastab teade 26 isiku tapmisest tõsiasjadele; 2. Kui ja, mida kawatseb walitsus teha wäljasaadetute hukkamises süüdlaste wastutusele wõtmiseks.

Arupärimine wõeti wastu ja tunnistati rutuliseks. Walitsus teatas, et temal weel kindlaid andmeid ei ole, aga et on prokuröörile kohuseks tehtud küsimuse kohta selgust muretseda. Sel põhjusel jäeti siis ka loomata wastaw Asutawa Kogu uurimiskommisjon.

Kõne all olewast mõrtsukatööst on juba 10 kuud möödas, kuid arupärimine on alles wastamata ja süüdlaste wastutusele wõtmisest ei ole midagi kuulda olnud. Näib, nagu tahetakse sihilikult maha matta seda sündmust ja kaotada kuritöö jälgi.

Eeltoodut silmas pidades paneb Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühm Asutawale Kogule ette, pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmiste küsimistega:

1. Mis on põhjuseks, et arupärimise peale 26 wäljasaadetu tapmise asjus senni ei ole wastatud?

2. Kas on selles kuritöös süüdlased isikud wastutusele wõetud? Kui ei, siis miks ei ole seda tehtud?

Selle küsimise paneme ette Asutawa Kogu lähema koosoleku päewakorda wõtta.

Tallinnas, 5. juulil 1920. a.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel.

Allkirjad: J. Piiskar,
H. Kruus,
A. Janson.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Eeluurimise andmete järgi otsustas Wabariigi Walitsus seda asja sõjawäe ringkonna-kohtu prokurööri kätte anda. (J. Piiskar, is.: Millal?) See oli ju hulga aja eest. Ma kuulsin praegu seda arupärimist esimest korda ja mul ei ole mitte peas, millal see oli. Eeluurimine oli tarwilik, et andmeid muretseda. Eeluurimine ei olnud mitte kerge, sellepärast et alguses igasugused andmed puudusid, millest oleks wõinud peale hakata. Kui kaugele nüüd sõjawäe prokuröör selle asjaga on jõudnud, seda ei saa ma praegu öelda. Igatahes ei seisa see asi mitte Wabariigi Walitsuse käes ja sellepärast on küll waewalt võimalik siit arupärimisi teha. Pean ütleva, et siin tuuakse kõiksuguseid asju ette, mis kohtute käes, ja seda nähtawasti selleks, et meeolelu luua. See on minu arwates küll liiga wara, sest alles sügisel on seda meeolelu tarwis, kõike seda ühel koosolekul kokku kuhjata ja kuumaks kütta, selleks ei ole minu arwates mingisugust põhjust, sest see asi käib kohtuwõimude käes oma loomulikku teed. Siin mingisugust agarust üles näidata, selleks et kohtule nagu tuld alla teha, see ei käi igatahes seaduse ega kohtu autoriteediga kokku, samuti nagu see, et siin tahetakse asja lihtsalt maha matta.

Juhataja **J. Seljamaa**: Küsimise peale on wastanud endine Wabariigi Walitsuse peaminister. Sellega on see päewakorra-punkt läbi.

6. Juhtnööri andmine Wabariigi Walitsusele.

Järgmine päewakorra-punkt on endise peaministri ettepanek Asutawale Kogule juhtnööri anda walitsuse üleandmise asjus. Selles asjas on tulnud üks kiri en-

dise peaministri poolt, mida sekretäär ette kannab.

Sekretäär A. Jürman (loeb): Asutawa Kogu esimehele. Selle järele kui Asutawa Kogu eisel koosolekul uus Wabariigi Walitsus A. Birk'iga, kui peaministriga, eesotsas oli walitud, panin mina täna hommikul A. Birk'ile, kui peaministrile, ette Wabariigi Walitsust üle wõtta.

Selle peale teatas härra A. Birk, et tema juba eisel Asutawa Kogu koosolekul, peale seda aga weel Asutawa Kogu esimehele seletanud ja täna hommikul kogu uue walitsuse koosseisu poolt kirjalikult kinnitanud, et uus Wabariigi Walitsus otsekohe walimiste järele on tagasi astunud ja mitte wõimalikuks ei arwa walitsuse tegewust oma kätte wõtta, mispärast ka tema walitsust mitte ei wõi üle wõtta.

Riigiwõimu eneseawalduses ei saa mitte seisakut olla. Wabariigi praeguses seisukorras oleks otse hädaohtlik, kui Wabariigi Walitsuse tegewus ka mõne üksiku päewa jooksul halwatud oleks.

Sellepärast palun Teid olukorda Asutawale Kogule aja wiitmata ette kanda, et Asutaw Kogu wõiks tarwilikke juhtnööre anda, kuidas seisukorda lahendada. —

Tallinnas, 29. juulil 1920. a.

Allkiri: J. Tõnisson.

Juhataja J. Seljamaa: Peale selle on sisse tulnud Asutawa Kogu juhatusese teine kiri, mida ka sekretäär ette loeb.

Sekretäär A. Jürman (loeb): Wäga austatud härra Asutawa Kogu esimehele. Silmas pidades, et tänasel Asutawa Kogu koosolekul meie walimise poolt 18 häält 3 vastu ära anti, kuna Asutawa Kogu liikmete arw 120 on, ja et Asutawa Kogu poolt sarnase wäikese toetamise juures riigi walitsemine wõimatu on, peame meie oma kohuseks teada, et meie ministeeriumide asjaajamist üle wõtta ei wõi, ja loeme ennast selle teadaandega tagasiastunuteks. —

Tallinnas, 28. juulil 1920. a. Allkirjad: A. Birk, K. Einbund, kindral-major Tõnisson, K. Pusta, W. Pihlak, A. Bürger, Vieraed, N. Kann, J. Jaakson.

(Juhatama hakkab esimees **A. Rei**.)

J. Seljamaa (töer.): Nendest kahest kirjast on selgunud, et Wabariigi Walitsus, mille Asutaw Kogu eile täitsa seaduslikul teel walis, mitte ei ole suutnud walitsemist oma kätte wõtta. Selle seisukorra läbikaalumiseks teen ettepaneku 15. min. waheaega määrata.

Juhataja A. Rei: Rhs. Seljamaa poolt on ettepanek tehtud 15-minutiline waheaeg määrata. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 8.50 min.

Koosolek algab pärast waheaega kell 8.35 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

Juhataja A. Rei: Koosolek läheb päewakorras edasi.

J. Järwe (rhw.): Selle tõttu, et eelmisel koosolekul minu poolt ettepanud ülemineku-wormel wormilistel põhjustel hääletamisele ei wõinud tulla ja kuna sellest järeldada wõis, nagu ei oleks härra Birk'i kabinett mitte walitud olnud, nagu oleks walimised tühjaks tunnistatud, sellepärast on wabariigi walitsemise alal ebaloomulik seisukord tekkinud, millest üle saada tuleb. Arwesse wõttes seda, panen ette järgmise ülemineku-wormeli:

„Silmas pidades, et eisel Asutawa Kogu koosolekul walitud Wabariigi Walitsus otsekohe samal koosolekul peale walimisi oma wolitused maha pani ja walitsuse kriis sellega edasi kestab, kohustab Asutaw Kogu wabariigi endist walitsust wabariigi walitsemise tööd kriisi lahendamiseni jätkama.“

J. Seljamaa (töer.): Selle ettepaneku kohta on mul au tööerakonna nimel järgmist teatada. See on ju igauhele arusaadaw ja selge, et iga walitsus oma tegewust sennikaua peab jätkama, kunni uus walitsus tema walitsemise ja asjad on üle wõtnud. Kui aga eile seaduslikul teel walitud walitsus förgub seda tege- mast, siis on arusaadaw, et endine walitsus ei wõi mitte portfelle ära panna ja ka riigiwalitsusest ära minna, waid peab sennikaua oma tööd jätkama ja ülesandeid täitma, kui mingisugune uus walitsus, kas see, mis eile sai walitud, wõi

wõib olla järgmine walitaw üle on wõtnud tema käest walitsemise. See on meie seisukoht, ja see peaks ka Wabariigi Walitsusele selge olema, ilma et seal juures waja läheks Asutawal Kogul endisele Wabariigi Walitsusele juhtnõore anda. Kuid ma tahtsin mõne sõnaga nende asjaolude peale tähelpanu juhtida, miks niisugune päris ebaloomulik seiskord meie juures on tekkinud, et Wabariigi Walitsus, kes eile sai walitud ja kellel igatahes juba enne walimisi jõudude wahekord teada oli, siiski niisuguse sammu on astunud, et tema neid wolitusi, mis Asutaw Kogu tema peale on pannud, mitte wastu ei wõta. Austatud koosolekust osawõtjad mäletawad ehk, et tööerakond eisel koosolekul tähendas, et tema ei saa mitte härra Birk'i poolt kokkuseatud walitsuse poolt ega wastu hääletada. Sai ka sellekohane ettepanek tehtud walimisi edasi lükata, ja wastasel korral, kui Asutaw Kogu peaks otsustama walimisi eisel koosolekul ette wõtta, tähendas tööerakond ette, et tema sel korral erapooletuks jääb. See sai Asutawa Kogu kõnetoolilt ette kantud ja siin istus ka uus peaminister härra Birk, kellele see ka selge oli. Edasi astus Asutawa Kogu kõnetoolile sotsiaaldemokraatliku rühma esitaja ja teatas kindlalt, et sotsiaaldemokraatlik rühm ei milgil tingimisel praegu ettepannud walitsuse nimekirja poolt ei hääleta, waid erapooletuks jääb. Nõnda ka see oli uuel peaministril teada, et peale tööerakonna sotsiaaldemokraatlik erakond uue walitsuse poolt ega wastu ei hääleta, waid erapooletuks jääb. Ka teatasid iseseiswad sotsialistid, et nemad uue walitsuse wastu hääletawad, nõnda siis olid uuel peaministril tööerakonna, sotsiaaldemokraatide ja iseseiswate sotsialistide rühmade seisukohad selged eilsete walimiste kohta. Samuti oli uuel peaministril rahwaerakonna ja arwatawasti ka kristliku rahwaerakonna seisukoht selge, kes minu arwamise järele tema teades selle walitsuse poolt pidi hääletama. Maaliit ja saksa erakond selles küsimuses sõna ei wõtnud. Loogiliselt wõib siin nüüd järeldada: kui uus wabariigi peaminister oleks sowinud, et tööerakond ja sotsiaaldemokraatlik erakond ettekanud kabinetit poolt oleksid pidanud hääletama, oleks tema, teades erapooletute tööerakonna ja sotsiaaldemokraatliku rühma seisukohta, kes ometi rõhuwa

enamuse Asutawas Kogus moodustawad, pidanud seletama, et tema sel puhul ei soowi mitte, et walimised saaksid ette wõetud, waid et temal wast wõimalik oleks oma uue kabinetit ja endiste wõimudega seda seisukohta läbi kaaluda. Wõib olla, et siin uuel walitsusel teine soow oli, wõib olla, et need erakonnad, kes oma seisukohti ei deklareerinud, wast uue kabinetit poolt oleksid pidanud hääletama, ja kui pärast hääletamist selgus, et peale 3-e erakonna, kes oma seisukohaga esinesid ja seda hääletamisealal deklareerisid, ka teised erakonnad, kes oma seisukohaga ei olnud esinenud, nagu maaliit ja saksa erakond, ka mitte uue Wabariigi Walitsuse kokkuseade poolt ei hääletanud, siis on minu arwates ainukene loogiline järeldus uue wabariigi peaministri sammus see, et tema oma wolitused sellepärast maha pani, et need erakonnad, kes siin oma seisukohta mitte ei deklareerinud, uue kabinetit poolt ega wastu ei ole. Nõnda siis pean mina seda kategooriliselt alla kriipsutama, et enne walimisele asumist oli uuel peaministril kindlasti teada, et Asutawa Kogu enamus walitsuse poolt mitte ei hääleta, waid et rõhuwa enamus erapooletuks jääb ja sellepärast oleks ka loogiline olnud seisukorda enne walimisi läbi arutada ja kaaluda. Sellepärast jääb meile ka arusaamatuks, mispärast niisugune manöwer ette wõeti, lasti walimised ette wõtta, ja kui need läbi olid, siis esineti ja öeldi: waadake, sellepärast, et meie mitte enamust ei saanud — kui suur see enamus pidi olema, seda ka ei olnud öeldud — sellepärast oleme sunnitud oma wolitused maha panema. Ma lugesin tarwilikuks seda ette tuua, et mitte ilma põhjendusteta seletustega ei esine-taks, et tullakse ja öeldakse, et jõudude wahekord enne teadmata oli, et enne teada ei olnud, missugused rühmad uue walitsuse kokkuseade poolt wõiksid hääletada. Korrates seda, mida alguses ütlesin, arwan mina, et praegusel juhtumisel oleks loomulik, et wana walitsus senni, kui talle umbusaldust pole awaldatud, oleks pidanud walitsema ja mitte enne oma wolitusi maha panema, kui uus on walitsema saanud asuda. Siiski tuleb Asutawa Kogu esimehel sellest aktivist järeldus teha, et walitsuse kokkuseadmimine kellegi teise kätte antakse, kuid loomulikult ei wõi ükski Wabariigi Walitsus oma kohuseid enne maha panna.

kui mingisugune teine walitsus Asutawa Kogu poolt walitud, kes walitsemise enese kätte üle wõtnud, ja sellepärast ei saa meie erakond härra Järwe ülemineku-wormeli poolt hääletada.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Mina ei ole mitte uisapäisa seda küsimust Asutawa Kogu esimehe kaudu algatanud, mis siin on esile toodud, waid üldine seisukord tegi seda mulle kohuseks. Nagu tänastel läbirääkimistel juba küllalt selgitatud, on sellel wäga suure ulatusega tähendus meie riigi saatuse kohta, et meie walitsusekriis on nii kaua kestnud. Igatahes on aga selle juures tähtis see asjaolu, et kriisi kestusel Wabariigi Walitsus on oma tegewuses suurel määral halwatud olnud. Sest saadik, kui Asutaw Kogu wastu wõttis Wabariigi Walitsuse wolituste mahapaneku, ei olnud sellel walitsusel loomulikult mitte õigus seisukorra peale nii waadata, et tema kõiki küsimusi oleks saanud ses tundes lahendada, et tema otsuse teeb ka niisugustes asjades, kus tarwis on pärast wastutust anda ja tagajärgede eest hea seista. Selle tagajärg on siis see, et tema paljudes küsimustes ikka peab mõtlema selle peale, et tema peab uuele walitsusele jätma wõimaluse seisukohta ära tähendada. Teiselt poolt ei ole äraminewal walitsusel seda mõju ja autoriteeti, mis walitsuswõimu käsitamisel tarwis läheb meie oludes. Meil peab koondatud wõi kontsentreeritud walitsus olema, sest et olukord ühte puhku nõuab otsustawat tegewust. Selles teadmises nüüd, et meil seisukord weel halwemaks läheks, kui see walitsus wormilikult nüüd enam õigustatud ei ole ühtegi walitsusakti ette wõtma, et ainult mitte rahulikult ootama jääda kunas uus walitsus tuleb ja riigiwõimu tarwiliku hooga oma kätte wõtab; sest kujutage omale nüüd seisukohta ette: Wabariigi Walitsuse wolitused keetsid automaatlikult edasi nii kaua, kui mitte uut walitsust ei olnud. Eilsel Asutawa Kogu koosolekul waliti uus walitsus, siin ei ole mingit uut wormaliteeti waja, et see walitsus wõiks tegewusse astuda, waid walimisega on walitsus loodud, selle akti läbi kaotab ka endine walitsus oma olemasolu. Ei wõi enam öelda, et see walitsus funktsioneerib nüüd edasi, kui kriis nädalapäewad wõi kaks kestab. Walitsus ei saa enam walitsemise akte ette wõtta, ministrid

wõiwad oma asju ajada oma ressource, oma ametkonnas automaatlikult, et asjaajamist jätkata, aga walitsemise akti ei saa enam ette wõtta. Kujutage omale seisukohta ette, kui terwes riigis riikluse peaaegu on halwatud, millega see lõpeb ei tea. Aga meie wõime ette kujutada, et asi weel kibedamaks wõib minna, kus riigiwõimu, kindla käega tegewust tarwis oleks, mida aga praegusel juhtumisel awaldada ei saa, kui walitsus ei saa kokku tulla, ega ühtegi otsust kui niisugust teha, missugune südametunnistus peab siis olema, kui meie siis ütleme, et las aga asi lonkab sedawiisi edasi. Seda ei tohi mitte sündida ja sellepärast oleni mina selle küsimuse algatanud. Asutawal Kogul on wõimalus ilma mingi wormaliteedita wolitada ja anda edasi seda wõimu jällegi endisele walitsusele, wõi missugusele walitsusele tahes, lõpuliku kriisi lahendamiseks, siis wõiks walitsuswõim jälle tegew olla ja riiklikke akte ette wõtta; see ei tähenda aga uue walitsuse walimist, waid walitsusaparaat on olemas, temale tulewad aga Asutawa Kogu poolt wolitused anda oma tegewuse jätkamiseks, siis kaob see tühi koht ära, mis selle läbi on tõusnud, et walitsus waliti ja tema mitte tegewusse ei astunud. Wana walitsus ei saa mitte üle hüpata sellest tühjast interwallist, tühjast kohast — ajast ja ei wõi öelda, et ma jätkan oma tegewust ehk ma küll olen kaotanud. Selleks ongi nüüd tarwis, et Asutaw Kogu oma otsustawa ja wõimsa sõna ütleks. Mina saan aru, et Asutawa Kogu liikme Järwe poolt ettekantud wormel on kõige wähem, mis siin wõib sündida. Siin pole mingisuguse walimisega tegemist; waid siin kohustatakse endist Wabariigi Walitsust oma tegewust jätkama, kunni uus walitsus, kes seda wõimu üle wõtab, on kujundatud. Selle tahteawalduse läbi loob wõi äratub uuesti elule Asutaw Kogu selle walitsuse, kes on kaotatud eilse walimisakti läbi ja sellepärast ei wõi ükski Asutawa Kogu rühm ega liige, kes tahab, et meie riigiwõim funktsioneerib, öelda, et see akt on ülearune, et ilma selleta wõime kõik teha. See ei oleks enam seaduslik wõim, waid see oleks rewolutsionäärne usurpatooriline wõim. Sennine Wabariigi Walitsus wõtaks walitsuswõimu jälle oma kätte, ta wõtaks seda oma wõimust, kuna wõimuallikaks wõib ainult rahwaesitus, Asutaw Kogu, olla ja

sellest allikast peab Asutawa Kogu tahtewõimu awaldamise läbi uus wõim välja woolama, et sennine Wabariigi Walitsus saaks riigiwõimu jällegi teostada. Selles mõttes arwan ma, et ettepannud ülemineku-wormeli wastuwõtmine on tingimata tarwilik. Pika kriisi praktilistest tagajärgedest ei tahaks ma kõnelda. Kui teie kujutate ette, et seespool on raskusi tõusnud; margawäärtus langeb, siis ei saa praegu ette kujutada, mis kahju on see kriis meile rahwuswaheliselt toonud. Juba siis kui Wabariigi Walitsus wolitused maha pani, toonitasin ma siit kõnetoolilt, et tarwis on walitsuse kriis ruttu lõpetada ja selles mõttes arwan ma praegu, et kriisi lahendamine peab ruttu sündima. Selles mõttes arwan ma, et see wormel tuleb wastu wõtta.

Juhataja A. Rei: Sõnasooiwijaid rohkem ei ole. Käesolewa ettepaneku kohta on tulnud üks ettepanek rhs. Järwe poolt.

„Silmas pidades, et eilsel Asutawa Kogu koosolekul walitud Wabariigi Walitsus otsekohe samal koosolekul peale walimisi oma wolitused maha pani ja walitsuse kriis sellega edasi kestab, — kohustab Asutaw Kogu wabariigi endist walitsust wabariigi walitsemise tööd kriisi lahendamiseni jätkama.“

Teisi ettepanekuid ei ole tehtud. Pannen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Sõna on sekretäiril.

7. Wabariigi Walitsuse ettepanek **Sekretäär A. Jürman** (loeb): akl-te **H. Kruus'i, J. Kärner'i, A. Oinas'e ja A. Anwelt-Ostra** koh- **Walitsuse 9. juuli** **tuwõimudele wäl- s. a. otsuse põhjal** **jaandmise asjus.** **Asutawale Kogule**

ettepanemiseks kindral-prokurööri ettepaneku akl-te Hans Kruus'i, J. Kärner'i, Aleksander Oinas'e ja Alma Anwelt-Ostra-Oinas'e kohtuwõimude kätte wäljaandmise asjus.

Süüdistuse akt on järgmine: 1) Nagu juurdelisatud eeluurimise materjaalist selgub, ilmus 8. augustil 1919. a. „Tööraha Wõitluse“ esimeses numbris kirjatükk „Wägistamise wastu.“ Kirjatükk sisal-

dab eneses walitsuse asutuste sõimu ja lubamata haawamist. Lehe wastutaw toimetaja oli akl. Hans Kruus. Wiimase tegewuses leian ma kuritegu, mis ette nähtud n. s. § 279.

Teiseks: nagu juurdelisatud eeluurimise materjaalist selgub, awaldas ajaleht „Wõitlus“ 28. juulil 1919. a. kirjatüki „Resolutsioon poliitilise seisukorra kohta“ ja 31. juulil samal aastal kirjatüki „Tallinna puutööliste ametiühisuse peakoosolek.“ Kirjatükid sisaldawad eneses sõimu walitsuse asutuste wastu ja waleteadete laialilaotamist, mis rahwa hulgas waenu walitsuse wastu ellu kutsub. Lehe wastutaw toimetaja oli Asutawa Kogu liige J. Kärner. Wiimase tegewuses leian ma kuritegu, mis ette nähtud n. s. §§ 279 ja 1034^a p. 3. Nagu juurdelisatud eeluurimise materjaalist selgub, pidasid Asutawa Kogu liikmed Aleksander Oinas ja Alma Anwelt-Ostra-Oinas W. Kingissepp'aga, kes meil walitsuse kukutamist korraldas ja spioneeris, kewadel 1919. a. läbirääkimisi, andsid oma juures korteri, warjasid teda politsei ja kohtuwõimude eest.

Neis tegudes leian ma kuritegu, mis ette nähtud u. n. s. § 168. põhjal.“

K. Ast (sd.): Asutawa Kogu liikmed ei ole loomulikult mitte tuttawad selle materjaaliga, mis siin ette kanti. Nad peaksid selle enne läbi lugema ja läbi arutama, kui selle kohta otsust anda wõiwad. Sellepärast tuleb käia loomulikult seda teed, nagu ennegi siin sarnastel juhtumistel käidud, asi erikomisjoni kätte anda. Mina teen ettepaneku erikomisjon walida, jagajaks wõttes arw 12. Kõik need asjad wõiks siis selle komisjoni kätte anda.

J. Seljamaa (töer.): Ma teen ettepaneku jagajaks wõtta mitte arw 12 ega arw 15, waid arw 14. Arw 15 juures tuleks komisjoni walida 8 liiget. On aga tarwilik, et igast Asutawa Kogu rühmast komisjonis esitajad oleksid. Jagaja 15 juures ei saa aga vähemad rühmad, nagu iseseiswad sotsialistid, oma esitajat komisjoni saata. Et neile seda wõimaldada, teen ettepaneku komisjoni liikmete arwu jagajaks wõtta arw 14. (K. Ast, sd.: Ühinen selle ettepanekuga.)

Juhataja A. Rei: Et rahwaesitaja Ast selle ettepanekuga on ühinenud,

tuleb hääletamisele ainult üks ettepanek — komisjoni asutada ja liikmete arvu jagajaks võtta arv 14. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtava enamusega vastu võetud.

Sekretäär A. Jürman: Selle järele on erakondadel õigus järgmisel arvul liikmeid komisjoni saata: sotsiaaldemokraadid — 3, tööerakond — 2, rahwaerakond — 2, maaliit — 1 ja iseseiswad sotsialistid — 1.

Juhataja A. Rei: Tööerakonna poolt on ette pandud rahwaesitajad Schulbach ja Tomberg, sotsiaaldemokraatide poolt rahwaesitajad Martna, Püüman ja Jans, rahwaerakonna poolt rahwaesitajad Kornel ja Kübarsepp, maaliidu poolt — rahwaesitaja Temant.

Sellekohase järelepärimise peale on iseseiswad sotsialistid teatanud, et nemad oma esitajat komisjoni ei saada.

Ma panen ettepannud kandidaadid korruga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kõik ettepannud kandidaadid komisjoni liikmeteks valitud.

Järgmine päewakorra-punkt on rahaasjanduse komisjoni ettepanek juhtnööri andmise kohta Wabariigi Walitsusele eelarwe asjus. On ettepanek tehtud

koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtava enamusega vastu võetud. Tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? On ettepanek tehtud koosolek määrata homme kell 5.

N. Kann (krst.): Panen ette homme koosolek määrata kell 11 p., tähele panes seda, et paljud Asutawa Kogu liikmed ära sõita soowiwad. Sellega ühenduses on mul juba ettepanek tehtud juhatusesele, et seal ka Riigikogu walimise küsimus arutusele võetaks.

K. Wirma (sd.): Mina teen ettepaneku järgmine koosolek laupäewal kell 5. määrata. Selleks ajaks võib olla lähed korda walitsuse kriisi lahendada, kuna homme wist liig warane on. Kui härra Kann suwitama tahab sõita, siis võib ta ju sõita, kuid suwitamisega walitsuse kriisi lahendada ei saa.

Juhataja A. Rei: On kolm ettepanekut koosoleku aja kohta: 1) homme kell 5, 2) homme kell 11 ja 3) laupäew kell 5. Panen paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek — homme kell 5 koosolek pidada, on saanud absoluutse enamuse, seega vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **J. Seljamaa.**

Abisekretäär **A. Jürman.**